



CONTEXUL PRE-ELECTORAL
ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI

Iunie 2004

***Analiză efectuată de IFES
și
Asociația pentru Democrație Participativă
(ADEPT)***

ADEPT
3, George Meniuc St.
MD-2009, Chisinau,
Moldova

IFES
1101 15th Street, NW,
Third Floor
Washington, DC 20005
USA

CUPRINS

SECȚIUNEA I: INTRODUCERE.....	3
MISIUNE	3
ISTORIA ELECTORALĂ A REPUBLICII MOLDOVA	3
SECȚIUNEA II: REZUMAT.....	5
SECȚIUNEA III. CONTEXTUL ELECTORAL.....	8
CANDIDAȚI ȘI PARTIDE.....	8
MASS-MEDIA	9
<i>Contextul de activitate a mass-media</i>	<i>10</i>
<i>Reglementări în domeniul mass-media</i>	<i>12</i>
<i>Accesul la mass-media</i>	<i>14</i>
SOCIETATEA CIVILĂ.....	15
EDUCAȚIA CIVICĂ	16
SUPOORTUL INTERNAȚIONAL	17
LIMITAREA DREPTURILOR ELECTORALE ALE CETĂȚENILOR.....	17
SECȚIUNEA IV. PROCESUL ELECTORAL	18
COMISIA ELECTORALĂ CENTRALĂ.....	19
LISTELE ELECTORALE	20
DESEMNAAREA CANDIDAȚILOR.....	22
MODELUL BULETINULUI DE VOT.....	24
VOTAREA	25
TOTALIZAREA REZULTATELOR ȘI VERIFICAREA.....	26
OBSERVAREA	27
BUGET ȘI RESURSE	28
SECȚIUNEA V. CADRUL LEGISLATIV	29
ROLUL CURȚII CONSTITUȚIONALE	29
CADRUL LEGISLATIV PENTRU ALEGERI.....	30
<u>SISTEMUL PROPORȚIONAL</u>	31
<u>PARTIDELE ȘI ALTE ORGANIZAȚII SOCIAL- POLITICE</u>	32
PROBLEME ELECTORALE	33
<u>FIXAREA DATEI ALEGERILOR</u>	34
<u>CONSTITUIREA SECȚIILOR DE VOTARE</u>	34
<u>FORMAREA SI COMPETENTELE COMISIEI ELECTORALE CENTRALE (CEC)</u>	35
<u>PRAGURILE ELECTORALE</u>	35
<u>PRAGUL DE VALIDARE A ALEGERILOR</u>	35
<u>DREPTUL LA VOT</u>	37
<u>VOTAREA PESTE HOTARE</u>	37
<u>SOLUȚIONAREA DISPUTELOR ELECTORALE</u>	38
SECȚIUNEA VI: SUMARUL RECOMANDĂRIILOR	39
CONTEXTUL ELECTORAL	49
PROCESUL ELECTORAL	40
CONTEXTUL LEGISLATIV	41
ANEXA A. MEMBRII ECHIPEI	
ANEXSA B. LISTA ÎNTÎLNIRILOR	

SECȚIUNEA I: INTRODUCERE

Misiune

În efortul comun de a contribui la consolidarea democrației în Republica Moldova, Asociația pentru Democrație Participativă (ADEPT) și Fundația IFES au produs acest raport de evaluare a contextului electoral. În mai 2004 o echipă de experți s-a întâlnit cu oficialități publice, membri ai legislativului, membri ai organelor electorale, reprezentanți ai partidelor politice, reprezentanți ai mass-media, grupuri civice și reprezentanți ai organizațiilor internaționale care activează în Republica Moldova cu scopul de a se informa despre percepțiile privind procesul electoral. Anexa A conține lista persoanelor cu care echipa de experți s-a întâlnit.

Scopul raportului este de a prezenta o privire de ansamblu asupra avantajelor și deficiențelor procesului electoral și de a propune recomandări pentru facilitarea și îmbunătățirea pregătirilor în conformitate cu standardele internaționale pentru alegerile parlamentare din 2005. Raportul se bazează pe experiența cumulativă a decadelor precedente, perioadă în care IFES și ADEPT au activat în vederea promovării valorilor democratice în Republica Moldova. Analiza și recomandările din acest raport sînt concepute de o manieră constructivă și realistă, iar recomandările și sugestiile practice sînt prezentate în spirit de cooperare profesionistă.

În perioada 1994 - 2001 IFES a desfășurat în Republica Moldova un program obiectiv de promovare a guvernării democratice prin intermediul consolidării societății civile și promovării reformei electorale. Începînd cu 2000 IFES a susținut fondarea și activitățile acesteia în scopul consolidării capacităților locale de promovare a valorilor democratice.

Profilurile membrilor echipei internaționale care a realizat acest raport sînt prezentate în Anexa B. Colaboratorii IFES Michael Svetlik, Eric Rudenshiold și Dorin Tudoran au acordat suport programatic și editorial în realizarea acestui proiect. Este apreciată și asistența administrativă a lui Timur Onică.

Suportul financiar al Fundației Soros-Moldova a făcut posibilă activitatea echipei de experți care a realizat acest raport. Opiniile și recomandările din acest document aparțin IFES și ADEPT.

Istoria electorală a Republicii Moldova

Reforma electorală în Republica Moldova a început în 1993 o dată cu adoptarea Legii privind alegerea Parlamentului. Scopul reformei a fost substituirea sistemului electoral majoritar cu sistemul proporțional limitat (propunerea listelor de candidați într-un șir de circumscripții cu mai multe

date). Din cauza problemei transnistrene, Parlamentul s-a văzut nevoit să opteze pentru instituirea unei singure circumscripții electorale naționale, acceptând în cele din urmă sistemul electoral deplin (o țară – o circumscripție electorală). În acest mod s-a răspuns sfidărilor legate de imposibilitatea deschiderii secțiilor de votare pe teritoriul din Transnistria, cetățenilor domiciliați acolo oferindu-li-se posibilitatea de a vota în secțiile electorale deschise special pe malul drept al Nistrului.

Pînă în 1997 cadrul legislativ pentru asigurarea dreptului cetățenilor la vot a mai cuprins Legea cu privire la referendum, adoptată în 1992, Legea cu privire la alegerile locale, adoptată în 1994, Legea privind alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova adoptată în 1996.

După declararea independenței la 27 august 1991, în Republica Moldova au fost desfășurate șapte campanii electorale pe baze de pluripartitism (trei pentru alegerea parlamentului, trei pentru alegerea organelor administrației publice locale și una pentru alegerea Președintelui Republicii Moldova). În această perioadă legislația electorală a suferit multiple modificări pentru a face față diferitelor tipuri de alegeri și referendumuri.

Un șir de probleme apăreau din cauză că legile menționate prevedeau proceduri diferite pentru constituirea organelor electorale, pentru organizarea votării etc. Aceste diferențe nu permiteau desfășurarea simultană a cîtorva tipuri de votare. De asemenea, era subminată însușirea de către alegători a unor proceduri de votare constante, ceea ce contribuia la fixarea unui număr relativ înalt de buletine declarate nevalabile ca urmare a votării incorecte.

În 1997, a fost elaborat cu sprijinul IFES și adoptat Codul electoral. Adoptarea acestui document a avut drept scop standardizarea tuturor procedurilor și codificarea lor, astfel încît să fie eliminate pe cît se poate problemele și inconsistențele menționate mai sus, precum și multe altele.

Una dintre inovațiile cele mai importante din Codul electoral a fost stabilirea unei Comisii Electorale Centrale (CEC) cu statut permanent. Necesitatea instituirii unei Comisii Electorale Centrale cu statut permanent era dictată de înțelegerea faptului că este nevoie de o structură de stat competentă și specializată care să-și desfășoare activitatea în perioada dintre alegeri îndreptată spre: studierea legislației electorale cu scopul de a propune amendamente pentru îmbunătățirea acesteia; organizarea unor programe de educație civică și electorală pentru alegători; analiza fraudelor electorale cu scopul prevenirii acestora pe viitor; participarea la verificarea și actualizarea listelor de alegători de comun acord cu autoritățile administrației publice locale etc.

În perioada de independență a Republicii Moldova, din cele trei campanii electorale pentru alegerea Parlamentului (în 1994, 1998 și 2001) două

campanii au fost anticipate (în 1994 și 2001), fiind desfășurate cu aproximativ un an înaintea expirării mandatului legislaturilor respective. Toate alegerile menționate s-au desfășurat în baza aceluiași sistem electoral proporțional absolut. Chiar dacă în cadrul lor au fost înregistrate multiple încălcări ale legislației electorale, acestea nu au fost apreciate ca fiind în măsură să aibă un impact semnificativ asupra rezultatelor finale. De aceea, misiunile de observare a alegerilor efectuate de organizațiile internaționale și locale specializate au considerat că alegerile s-au desfășurat, în principiu, în conformitate cu normele și standardele internaționale.

În conformitate cu prevederile Constituției Republicii Moldova și ale Codului electoral următoarele alegeri parlamentare ordinare ar urma să aibă loc în perioada 26 februarie - 26 mai 2005. În prezent, există îngrijorări împărtășite atât de formațiunile politice, cât și de organizațiile locale și internaționale, în sensul că caracterul liber și corect al viitoarelor alegeri ar putea fi compromis. Aceste îngrijorări au la bază tendințele negative înregistrate în procesul electoral din Republica Moldova după alegerile parlamentare din 2001, mai ales în cadrul alegerilor regionale din Unitatea Teritorială Autonomă Gagauz-Yeri în 2002, precum și în cadrul alegerilor locale generale desfășurate în mai 2003.

SECȚIUNEA A II-A: REZUMAT

Recenta tranziție a Republicii Moldova spre o societate democratică a fost, în general, caracterizată în termeni pozitivi datorită alegerilor pluraliste desfășurate în mod succesiv și relativ transparent, în cadrul cărora puterea de stat a fost transmisă de la un partid sau coaliție către alte formațiuni fără violență. Cu toate acestea, schimbările intervenite în urma alegerilor nu au fost însoțite de o stabilizare continuă a procesului democratic, care să cuprindă domeniile administrației publice, economiei, sectorului social etc., domenii în care urmează încă a fi aplicate și adaptate norme menite să reflecte noile realități politice.

În acest context, reorientarea spre centralizare, consolidare a verticalei puterii și exclusivismul politic au devenit caracteristici ale guvernării de după 2001. Înzestrat cu peste 70% din mandatele de deputați în Parlament, precum și cu controlul asupra instituției prezidențiale, partidul de guvernământ are și suportul aparatului administrativ.

În general, cadrul legislativ al Republicii Moldova este unul relativ bine dezvoltat datorită eforturilor mai multor legislaturi care au invitat și cooperat cu instituții și experți internaționali pentru a aduce legislația țării mai aproape de standardele europene. Totuși există deficiențe în ceea ce privește funcționarea statului de drept din cauza aplicării inegale și neuniforme a prevederilor legislației, utilizării pîrghiilor politice și administrative în vederea manipulării și influențării deciziilor unor instituții publice cu scopuri

nereprezentative pentru binele public, urmării unor beneficii de ordin privat.

Codul electoral promulgat în 1997 este un document relativ avansat pentru regiunea din care face parte Republica Moldova, incluzînd un grad înalt de specificări normative referitoare la pregătirea și desfășurarea alegerilor. Examinarea prevederilor Codului electoral în contextul prevederilor constituționale, precum și a altor acte normative relevante pentru organizarea și desfășurarea alegerilor descoperă un vast domeniu de ambiguități generatoare de eventuale instabilități. Acestea urmează a fi înlăturate pe cît e posibil pînă la alegerile parlamentare preconizate a fi desfășurate în 2005.

În plus, fixarea datei alegerilor, formarea consiliilor electorale la nivelul raioanelor și al birourilor secțiilor de votare, precum și compilarea listelor de alegători, organizarea training-urilor pentru organele electorale în domeniul administrării procesului electoral ar trebui să înceapă cu mult înainte de termenele-limită prevăzute de Codul electoral. De asemenea, în procesul de activitate și adoptare a deciziilor de către CEC și Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA), organe responsabile pentru desfășurarea alegerilor, compoziția cărora fiind determinată de forțele politice aflate la guvernare, ar trebui să fie luate în considerație opiniile altor structuri interesate pentru asigurarea transparenței procesului electoral.

Pentru un climat electoral și civic sănătos din țară pare a fi sufocantă rezistența față de diversitatea de opinii impusă de situația social-politică. Reprezentarea politică și pluralismul de opinii în Parlament sînt serios restrînse de pragurile electorale. Acest factor destabilizează instituția legislativă prin redistribuirea excesivă de mandate în favoarea unor forțe din contul altora, incapabile să depășească pragurile electorale prea înalte. Astfel, pe lîngă limitarea dramatică a reprezentării forțelor politice are loc polarizarea politică unidimensională, nejustificată a instituțiilor publice în favoarea unei forțe politice învingătoare.

Dezvoltarea mass-media în Republica Moldova se află la o etapă incipientă, fiind extrem de dependentă de structurile de difuzare ale statului, supuse controlului excesiv al partidului de guvernămînt. Restricțiile directe și indirecte în creștere referitoare la libertatea presei, precum și restricțiile mai subtile de ordin administrativ, generatoare de așteptări negative, conduc în mod treptat la degradarea sectorului privat al mass-media și la instaurarea unui nivel de autocenzură care, pe de o parte, amenință accesul cetățenilor la informația publică despre procesul electoral, în timp ce, pe de altă parte, formațiunile de opoziție și candidații independenți au acces extrem de limitat la mass-media de stat și la canalele publice de radio și TV.

Schimbările din domeniul politic, economic și social din Republica Moldova au contribuit la dezvoltarea unei societăți civile relativ organizate. Un șir de

organizații nonguvernamentale angajate în diverse domenii de activitate, inclusiv în domeniul informării și motivării cetățenilor să participe la viața publică, vor monitoriza transparența procesului de pregătire și desfășurare a alegerilor parlamentare programate pentru prima jumătate a anului 2005. În campaniile precedente eforturile acestor organizații s-au ciocnit de apatia civică, de lipsa mecanismelor instituționale și educaționale de angajare a cetățenilor în activități de interes public, indiferent de poziția socială pe care o ocupă. Aceste organizații reprezintă parteneri receptivi pentru actorii locali și internaționali interesați de o audiență națională largă pentru încurajarea lărgirii bazei democrației participative din Republica Moldova.

Starea economiei moldovenești, în mod paradoxal, depinde de relațiile regionale și internaționale *neoficiale*, deoarece o parte semnificativă a cetățenilor adulți (aproximativ 1/3 din cetățenii apți de muncă) se găsește la munci peste hotarele Republicii Moldova cu statute de muncitori legai sau, mai des, ilegali, contribuind la alimentarea pieței naționale cu fluxuri în creștere de valută forte prin satisfacerea necesităților familiilor, rudelor partenerilor de business rămași în țară. Din punct de vedere politic efectul este că a crescut, până aproape de limita unei potențiale destabilizări sociale și distorsionări dramatice a reprezentării în organul legislativ, numărul alegătorilor de care, de fapt, depinde starea economiei din Republica Moldova, dar care aflându-se în afara țării, în virtutea stipulărilor legislației electorale cu privire la votarea peste hotarele Republicii Moldova, au acces limitat sau sînt lipsiți cu totul de posibilitatea de a vota. Această stare de lucruri pune în pericol chiar și validarea alegerilor la care ar trebui să participe cel puțin 50% din cetățenii cu drept de vot. Lucrurile devin și mai complicate dacă luăm în considerație și situația din regiunea transnistreană a Republicii Moldova unde locuiesc aproximativ 15% din cetățenii cu drept de vot. De obicei, aceștia întâmpină mari dificultăți în exercitarea dreptului de vot, din ei participînd la votarea mai puțin de 1-2%. Astfel, populația exclusă din procesul electoral constituie aproximativ 1/3 din numărul total de aproximativ 4,3 milioane de cetățeni, ceea ce reprezintă un lucru extrem de periculos într-un context al creșterii instabilității balanței de putere.

Deși pe parcursul existenței sale în calitate de stat independent Republica Moldova a întreprins eforturi substanțiale pentru îmbunătățirea sistemului electoral, ea nu a reușit să capitalizeze diversele oportunități social-politice corolare pentru dezvoltarea democratică a țării, astfel încît stabilitatea guvernamentală să se reproducă prin dinamismul civic și economic în favoarea și în beneficiul întregii populații. Din păcate, această discontinuitate relațională a rezultat într-o stare de stagnare sau chiar de regres politic și face extrem de importantă o administrare deschisă, echitabilă și onestă a preconizatelor alegeri parlamentare pentru stabilitatea țării, capacitatea ei crescîndă de a se democratiza și integra cu succes în procesele regionale europene.

SECȚIUNEA A III-A. CONTEXTUL ELECTORAL

În august 2003 OSCE-ODIHR a făcut public raportul final al misiunii de observare a alegerilor locale din 2003, însoțit de o notă intitulată "Tendințele negative observate în cadrul alegerilor locale urmează a fi inversate". Faptul că raportul respectiv a scos în evidență tendințele negative pe fundalul progreselor înregistrate în campaniile anterioare a servit drept un motiv important pentru ca IFES și ADEPT să se angajeze în realizarea acestui studiu privind climatul preelectoral din Republica Moldova.

Scopul acestei secțiuni este de a prezenta o descriere succintă a contextului electoral existent în prezent în Republica Moldova și de a oferi recomandări care fiind aprobate ar servi la înlăturarea obstacolelor și dificultăților care împiedică promovarea unor practici și politici democratice.

Candidați și partide

După adoptarea de către Republica Moldova în 1991 a unui sistem politic pluralist elitele și conducerea principalelor formațiuni politice nu s-au schimbat sau au suferit schimbări minore. În consecință, numeroasele scindări au condus la slăbirea, fragmentarea sau chiar dispariția unor formațiuni. Mai mult, tendințele de personalizare a conducerii de partid și conflictele la nivelul liderilor de partide conduce la desfășurarea unor campanii negative care au drept efect descreșterea numărului de participanți la votare ca urmare a creșterii apatiei politice a cetățenilor.

În prezent, din cele 21 de partide înregistrate de către Ministerul Justiției majoritatea absolută sînt foarte slabe. Doar trei-patru partide au mijloace pentru a menține un dialog continuu cu alegătorii și pentru a influența în permanență opinia publică. Partidul Comuniștilor și Partidul Popular Creștin Democrat sînt, practic, singurele care dispun de structuri organizate și ramificate în toată țara.

În alegerile parlamentare din 2001 doar două partide și un bloc electoral au fost capabile să depășească pragul electoral de 6%. Așteptările pentru preconizatele alegeri parlamentare din 2005 se încadrează în același scenariu. Astfel, la momentul realizării acestui studiu în mai 2004 doar două formațiuni antagoniste reprezentate în Parlament – Partidul Comuniștilor și Partidul Popular Creștin Democrat – prin intermediul adunărilor plenare și congreselor și-au anunțat pretențiile pentru lupta electorală în 2005.

De asemenea, a fost anunțată formarea a două blocuri politice care intenționează să participe la alegerile parlamentare din 2005. Uniunea Cetățenilor "Patria-Rodina" a fost constituită de două partide socialiste și cîteva structuri politice neformale, declarîndu-se în opoziție de stînga față de Partidul Comuniștilor. Cel de al doilea, Blocul Moldova Democrată (BMD) a fost constituit de către Alianța Moldova Noastră (AMN), Partidul Democrat

(PD) și Partidul Social Liberal (PSL). BMD se identifică drept o forță centristă care, de asemenea, se declară în opoziție față de Partidul Comuniștilor. În sfârșit, merită menționat Partidul Social Democrat (PSD) care, deocamdată, a declinat oferta BMD de aderare la această formațiune. PSD și-a făcut publice principiile de bază ale noului program politic intitulat "Spre un stat democratic puternic" cu care ar putea să se lanseze fără aliați în preconizata campanie electorală pentru alegerile parlamentare (informația detaliată despre partidele politice din Republica Moldova poate fi găsită la adresa <http://www.parties.e-democracy.md/>)

Pînă în prezent partidele politice nu au căzut de acord asupra acceptării unui cod de conduită care ar contribui la clarificarea principiilor de bază referitoare la organizarea campaniilor lor electorale, la conținutul acestor campanii, la modalitățile de atingere a obiectivelor. Este adevărat, au existat apeluri ale unor formațiuni în vederea semnării unor acorduri reciproce în care să se stipuleze, cel puțin, abținerea de la desfășurarea unor campanii negative de denigrare a oponentilor în perioada electorală. Dar aceste apeluri nu au fost urmate de acțiuni concrete de realizare.

Recomandare:

- Un cod de conduită pentru perioada electorală trebuie elaborat pentru a fi propus spre semnare partidelor politice.

Mass-media

Un declin constant al drepturilor și libertăților de exprimare din ultimii ani a provocat apariția îngrijorărilor referitoare la accesul la mass-media și reflectarea imparțială a alegerilor în preconizata campanie electorală. Libertatea de exprimare a fost întotdeauna un punct vulnerabil pentru țările din fosta Uniune Sovietică: recente "democrații dirijate" au lunecat spre vechile deprinderi de a folosi mass-media în calitate de instrumente de propagandă în favoarea formațiunilor aflate la guvernare, deși au avut grijă să se conformeze formalităților democratice de ochii lumii. Și în Republica Moldova după accederea Partidului Comuniștilor la guvernare a avut loc luarea sub control a mass-media pentru a preveni accesul liber al opoziției la aceste mijloace.

Deși prevederile Constituției Republicii Moldova proclamă libertatea de exprimare și interzicerea cenzurii, îngrijorările ziariștilor și ale activiștilor din domeniul drepturilor omului legate de acțiunile întreprinse de autorități împotriva instituțiilor mass-media persistă. Instituțiile internaționale, precum OSCE, Consiliul Europei, ambasadele străine în Republica Moldova s-au văzut nevoite să reacționeze la actele de amestec recent al autorităților în domeniul de activitate a mass-media.

Dacă în alegerile precedente comportamentul mass-media nu a fost criticat foarte mult, atunci acest comportament în alegerile locale din 2003 a suferit o schimbare dramatică, fiind supus unor critice foarte aspre. Spre exemplu, raportul OSCE/ODIHR din 2001 arată că televiziunea de stat "a oferit alegătorilor informații nepărtinitoare despre concurenții electorali", în timp ce raportul aceleiași organizații după alegerile locale din 2003 constată "prezentarea de informații distorsionate de către mass-media de stat, care au fost extrem de părtinitoare" în favoarea autorităților și partidului de guvernământ. Dacă autoritățile vor continua să submineze independența mass-media, atunci pluralismul și diversitatea de opinii vor fi prejudiciate în preconizatele alegeri.

Contextul de activitate a mass-media

În ultimii câțiva ani partidul de guvernământ a dominat mediul informațional din Republica Moldova, folosind adesea și măsuri indirecte pentru a-și asigura chiar o dominație monopolistă. Evident, cea mai influentă unealtă în acest sens este televiziunea, mai cu seamă Compania "Teleradio-Moldova", singura instituție media electronică cu acoperire de emisie a întregului teritoriu al țării. Deși această fostă instituție mass-media de stat a fost formal convertită în instituție publică, gradul de control al partidului de guvernământ asupra ei nu a diminuat, acesta reușind să-și plaseze cu succes susținătorii în pozițiile-cheie ale companiei.

Opoziția are puține șanse ca vocea și viziunile sale să se facă auzite și cunoscute prin intermediul televiziunii, putînd apela în acest sens doar la ziarele afiliate partidelor de opoziție. Însă ziarele sînt puțin citite din cauză că sînt relativ scumpe și practic inaccesibile majorității rezidenților de la sate unde locuiește majoritatea absolută a cetățenilor Republicii Moldova. Cu toate acestea, partidul de guvernământ deține dominația absolută și în ceea ce privește controlul asupra presei tipărite prin așa-zisa presă centrală de stat și presa raională subvenționată. Aceasta mai ales că în ultima vreme prin diferite metode se practică abonarea gratuită a cetățenilor.

Ca urmare a adoptării în iulie 2002 a legii prin care Compania "Teleradio-Moldova" a fost transformată în instituție publică, atenția opiniei publice a fost focalizată asupra activității Consiliului de observatori, organ compus din 15 membri a cărui sarcină este să asigure "informarea obiectivă și imparțială a vieții publice, interne și internaționale, prin exprimare liberă a ideilor și opiniilor și prin circulația liberă a informației". Deși legea proclamă Consiliul de observatori drept un organ autonom, acesta s-a dovedit a fi părtinitor în favoarea puterii și a instituțiilor afiliate acesteia. Merită menționat faptul că un proiect de lege alternativ elaborat de către Asociația Presei Independente și Asociația Presei Electronice care prevedea o reprezentare mai largă a diferitelor sectoare ale societății civile – organizații de femei, tineret, minorități naționale, asociații de creație etc. – a fost respins fără prea multe

consultări. Prestația Companiei „Teleradio-Moldova” arată că este puțin probabil ca actuala componență a Consiliului de observatori să asigure reflectarea corectă și echitabilă a vieții politice.

Autoritățile moldovenești au decis că în procesul de transformare a Companiei „Teleradio-Moldova” în instituție publică aceasta urmează mai întâi a fi lichidată. Aceasta înseamnă că actualii angajații vor fi disponibilizați înainte de desfășurarea noului proces de angajare. Acest proces este văzut ca un pretext pentru debarasarea de ziariști incomozi în ajunul alegerilor parlamentare. Amendamentele referitoare la lichidarea Companiei „Teleradio-Moldova” fuseseră votate în prima lectură fără a consulta experții locali și pe cei de la Consiliul Europei. Analiza amendamentelor efectuată de grupul de lucru media din cadrul Pactului de Stabilitate au scos în evidență faptul că acestea au fost neîntemeiate fără menționarea clară a scopurilor urmărite. Consiliul Europei a criticat amendamentele menționate.

Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA), înzestrat cu vaste împuterniciri de eliberare și retragere a licențelor de emisie, în a cărei competență este și misiunea de asigurare a independenței mass-media reprezintă, de asemenea, puterea. Numirea celor 9 membri ai Consiliului Coordonator al Audiovizualului în proporție egală de către Președinție, Parlament și Guvern face această instituție dependentă de partidul de guvernământ, mai ales în cazul când există o majoritate parlamentară care alege Președintele și votează componența Guvernului. În această situație este greu de presupus că în relațiile sale oficiale cu Comisia Electorală Centrală privind stabilirea și observarea regulilor de reflectare a alegerilor în presa electronică CCA se va comporta ca o instituție independentă. Recentul refuz de eliberare a licențelor unor solicitanți independenți nu prevestește nimic bun.

Devin tot mai dese cazurile când mass-media neafiliate autorităților centrale sînt hărțuite. Cel mai răsunător caz recent a avut loc în februarie a.c., când CCA a suspendat licențele de emisie ale posturilor municipale de radio Antena C cu o acoperire de emisie de 70% din teritoriul țării și de televiziune EuroTV sub pretextul că statutele acestora nu sînt în conformitate cu noile prevederi ale legislației și urmau a fi reînregistrate. Suspendarea licențelor a provocat protestele și chiar greva foamei ziariștilor care au considerat măsurile CCA drept disproporționale, pătinoare și abuzive.

Măsuri mult mai subtile au fost întreprinse atunci când autoritățile au purces la inspirarea apariției unor organizații de ziariști, de scriitori, sindicaliste loiale puterii. Criticii acestor fenomene consideră că este vorba despre aplicarea principiului *divide et imperia* și a altor forme de menținere sub control al domeniului mass-media.

Recomandări:

- procesul de transformare a Companiei “Teleradio-Moldova” în instituție publică trebuie monitorizat cu atenție, inclusiv procesul de reangajare a jurnaliștilor, lucru care va influența politica redacțională a Companiei;
- în programele de știri trebuie să predomină știrile ca valoare. De aceea, activitatea partidelor politice trebuie să fie reflectată echitabil și onest dar nu în mod egal ca atunci când e cazul accesului la publicitate;
- instituțiile mass-media publice trebuie să asigure accesul echitabil al femeilor și grupurilor minoritare, precum și emisia în limbile minorităților atunci când este cazul.

Reglementări în domeniul mass-media

În perioada electorală comportamentul mass-media este reglementat de Codul electoral. La fel ca și în campaniile precedente în timpul alegerilor locale din 2003 activitatea mass-media a fost reglementată de două documente: “Regulamentul Comisiei electorale centrale privind reflectarea în mijloacele de informare în masă a alegerilor locale din 25 mai 2003” și “Concepția reflectării campaniei electorale locale de către instituțiile Audiovizualului din Republica Moldova”, aprobate de CEC și CCA la 4 aprilie și respectiv 28 martie 2003. Experții locali consideră că aceste două documente conțin contradicții care au impus mass-media să-și adapteze comportamentul astfel încât să evite riscul de a fi sancționate.

Restricțiile excesive impuse în alegerile din 2003 au avut drept efect abținerea unor instituții audiovizuale de a reflecta știrile cu caracter electoral. Acest lucru era interzis prin alineatul 22 al Concepției care statua: “posturile publice și private de radio și televiziune care emit pe cale radioelectronică în timpul campaniei electorale nu vor prezenta concurenții electorali în buletinele lor de știri”. Aceste interdicții lasă informarea alegătorilor la cheremul publicității electorale. Scopul reflectării campaniei electorale în emisiunile de știri constă în a oferi alegătorilor un antidot împotriva publicității, astfel încât alegătorii să dispună de informație obiectivă despre activitatea partidelor politice pentru a putea face o alegere în cunoștință de cauză. Este o datorie tradițională a ziariștilor de a informa, căuta, proba, pune întrebări incomode celor aflați la guvernare pentru a-i face responsabili de actul guvernării.

Problemele apar atunci când programele de știri sînt folosite pentru alte scopuri decît cele proprii acestui gen de emisiuni și cînd standardele etice și profesionale sînt necorespunzătoare. Anume acești factori au motivat temerile CEC atunci cînd a interzis reflectarea campaniei electorale în emisiunile de știri. Dar excluderea știrilor cu caracter electoral din programele informative nu a eliminat practicile vicioase după cum se poate vedea din activitatea

emisiunii “Rezonans” (transmisă de Compania “Teleradio-Moldova”) care pe parcursul campaniei electorale din 2003 a folosit 81% din timpul de emisie pentru a-l prezenta într-o lumină negativă pe primarul de Chișinău Serafim Urechean (vezi raportul OSCE), sau care a prezentat deținătorii unor funcții publice într-o lumină pozitivă sau negativă, de o manieră care nu se referea în mod explicit la alegeri, dar care în mod implicit nu putea fi ruptă din contextul electoral.

Rolul presei libere și nepărtinitoare este vital pentru orice campanie electorală. De aceea, în loc de a interzice știrile cu caracter electoral pentru informarea alegătorilor, ar fi mai bine să fie create mecanisme credibile de asigurare a informării echitabile și imparțiale. Acest lucru poate fi atins pe câteva căi: printr-un organ regulator, coduri de etică și conduită; mecanisme de autoreglementare elaborate de corpul de ziariști cu suportul CEC în care să fie reprezentați promotorii diferitelor interese ca garanție a aplicării bunelor practici. Aceste cerințe ar putea fi promovate de reprezentanții mass-media și organizațiile societății civile, însă problema, după cum am văzut, constă în faptul că și aceste organizații sînt divizate după criteriul afilierii față de guvernare.

Prevederile Codului civil continuă să amenințe libertatea mass-media prin intimidarea jurnaliștilor care scriu articole de investigație sau dezvăluie anumite fapte. Codul se referă la lezarea demnității și onoarei persoanelor fără a face o distincție clară între fapte și judecăți de valoare. În lipsa unor limite stabilite pentru mărimea amenzilor pentru defăimare, instituțiile mass-media sînt puse în situația de a ezita să-și asume riscuri pentru reflectarea anumitor fenomene și cazuri care pot fi de interes public. Cel mai recent caz a fost cel al ziarului *Timpul*, care a investigat un caz de presupusă corupție guvernamentală. Ziarului i s-a cerut să achite o amendă care depășește respectarea oricărei proporții – aproximativ 2 milioane de lei (\$ 170 000).

Recomandări:

- inconsistențele din Codul electoral, Conceptul și Regulamentul privind reflectarea campaniei electorale în mass-media trebuie eliminate. Mecanismele de aplicare a prevederilor legislației electorale trebuie clarificate astfel încît să devină clare sancțiunile pentru violarea normelor referitoare la reflectarea alegerilor;
- știrile privind desfășurarea campaniei electorale trebuie în mod normal să facă parte din buletinele informative ale Companiei “Teleradio-Moldova”, dat fiind faptul că aceasta are obligații de informare a cetățenilor în timpul alegerilor în calitate de instituție publică. Este recomandabil ca segmentul știrilor cu caracter electoral să fie separat de alte segmente de știri;

- trebuie să fie elaborat un cod de conduită electorală după largi consultări cu corpul ziaristic pentru a stabili standarde etice și profesionale referitoare la reflectarea alegerilor;
- orice amendamente la legislația electorală referitoare la mass-media trebuie operate în mod transparent cu atragerea și consultarea experților locali și internaționali;
- prevederile Codului civil trebuie amendate astfel încât despăgubirile ca urmare a defăimării să fie proporționale daunelor produse.

Accesul la mass-media

Este evident că CEC nu dispune de mijloacele organizatorice necesare pentru a face față atribuțiilor sale referitoare la relațiile publice și la cele cu mass-media. În prezent CEC nu dispune de un birou informațional condus de un purtător de cuvânt care să mențină contacte permanente dintre membrii CEC și mass-media. Un astfel de birou ar trebui să dispună un web-site, să organizeze briefing-uri și conferințe de presă pentru a informa mass-media despre procedurile administrative referitoare la procesul electoral.

Cît privește un alt aspect al accesului la media în campania electorală din 2003, a rămas neclarificat faptul dacă eventualele dezbateri erau incluse în timpii de antenă fără plată alocăți concurenților electorali. În consecință, dezbaterile nu au jucat un rol semnificativ în timpul campaniilor electorale. Și aceasta în pofida faptului că anume dezbaterile, mesele-rotunde și alte formate de discuții sînt foarte atractive pentru diferite audiențe datorită faptului că oferă cei mai importanți indicatori în conformitate cu care alegătorii pot compara calitățile candidaților. De aceea, dezbaterile trebuie nu numai să fie inserate în timpii de antenă fără plată, ci trebuie să fie încurajate de către posturile de radio și televiziune private.

Un alt fenomen înregistrat în alegerile din 2003 a fost legat de nerespectarea reglementărilor referitoare la reflectarea campaniilor concurenților electorali în buletinele de știri sau în cadrul unor show-uri speciale, în timpul transmiterii publicității etc.

În campaniile electorale trebuie să fie garantat accesul ziariștilor la informația necesară. Deși acum cîțiva ani a fost adoptată legea privind accesul la informație, mecanismele de implementare a acesteia rămîn slab dezvoltate, ziariștii întîmpinînd mai dificultăți în ceea ce privește obținerea informației necesare de la ministere și departamente. Este atribuția CEC să asigure în timpul campaniilor electorale accesul ziariștilor la informațiile cu caracter electoral.

Recomandări:

- dezbaterile trebuie să fie parte a programelor directe cu acces egal și fără plată oferite concurenților electorali. Pentru o reflectare cât mai largă a alegerilor, dezbaterile electorale la posturile publice trebuie să fie obligatorii;
- de fiecare dată trebuie să fie făcută o distincție clară între știrile cu caracter electoral și publicitatea electorală. Titlurile și semnalele de identificare a segmentelor referitoare la știrile electorale și la publicitatea electorală trebuie să fie diferite;
- publicitatea electorală fără indicarea concurentului electoral trebuie interzisă;
- CEC trebuie să dispună de un birou sau de un centru informațional condus de un purtător de cuvânt care să fie persoana de contact între CEC și mass-media și care să organizeze briefing-uri și conferințe de presă, să ofere informații presei și altor persoane și organizații interesate.

Societatea civilă

În Republica Moldova sînt înregistrate mai mult de 3000 de organizații neguvernamentale. Cea mai mare parte a ONG-urilor sînt active în domeniile: social, tineret, ecologie etc. Deși majoritatea absolută a ONG-urilor este concentrată în localitățile urbane, în ultima vreme este în creștere activitatea organizațiilor la nivel regional și local.

Pe parcursul campaniilor electorale precedente implicarea organizațiilor societății civile în procesul electoral a fost destul de modestă. Un comportament mai activ l-a avut un număr limitat de organizații specializate în monitorizarea procesului electoral, eforturile cărora se făceau vizibile mai ales în domeniul instruirii observatorilor independenți pentru observarea desfășurării scrutinului în ziua alegerilor, dezvoltarea programelor de educație electorală și monitorizarea comportamentului mass-media în alegeri. Deși erau insuficiente programele respective, au fost desfășurate în conformitate cu standardele internaționale.

În alegerile din 2003 ONG-urile moldovenești au jucat un rol mai semnificativ asigurînd pentru prima oară acoperirea, practic, a tuturor celor aproximativ 2000 de secții de votare cu observatori independenți. Cel mai important rol în asigurarea observării alegerilor l-au jucat LADOM și Comitetul Helsinki. Centrul pentru Protecția Drepturilor Consumatorilor s-a manifestat pe tărîmul scoaterii în evidență a dimensiunii sociale și a calității serviciilor comunale organizate de administrațiile municipale. Deosebit de active s-au manifestat organizațiile ce activează în domeniul mass-media, mai ales

Centrul Independent de Jurnalism (CIJ), care a monitorizat comportamentul mass-media în alegeri. Asociația ADEPT de comun acord cu CEC a desfășurat un program de educație civică și electorală prin intermediul spoturilor radio și TV, deopotrivă motivaționale și referitoare la tehnica de votare, postere, fluturași educaționali etc. ONG-urile au avut un rol semnificativ în reflectarea completă și nepărtinitoare a concurențelor electorale, programelor acestora prin intermediul paginii web www.e-democracy.md. Deși activitatea ONG-urilor în cadrul ultimelor alegeri a avut un impact semnificativ, totuși eforturile întreprinse nu au fost suficiente pentru a face față tuturor sfidărilor în asigurarea unor alegeri libere și corecte.

În vederea asigurării unor alegeri libere și corecte în 2005, un grup de 13 ONG-uri au lansat ideea creării unei coaliții largi, care să acopere cât mai plenar observarea procesului electoral, informarea cetățenilor etc. Coaliția civică a fost lansată în mai a.c. prin semnarea de către grupul de inițiativă a Cartei pentru Alegeri Libere și Corecte. Coaliția este deschisă pentru toate organizațiile care subscriu la valorile și principiile Cartei.

Recomandări:

- coaliția și grupul de monitorizare trebuie să-și înceapă activitatea cât mai curînd posibil pentru a monitoriza comportamentul mass-media și al altor potențiali actori electorali;
- organizațiile donatoare trebuie să urmărească cu atenție activitatea Coaliției și s-o susțină.

Educația civică

Participarea cetățenilor la toate aspectele vieții publice rămîne a fi nesemnificativă în Republica Moldova atît la nivel național, cît și la nivel local. Programele de educație civică sînt dezvoltate preponderent prin sistemul educațional o dată cu introducerea în 2002 a disciplinei respective în curricula claselor superioare datorită eforturilor ONG-urilor SIEDO și Street Law Project. Există și alte ONG-uri active în domeniul respectiv, mai ales printre organizațiile de tineret care promovează proiecte referitoare la democratizarea societății, rolul și responsabilitățile cetățenilor, guvernului, grupurilor de interes, mass-media, sectorului privat și celui neguvernamental, precum și referitoare la importanța competițiilor electorale periodice.

În campaniile electorale precedente programe de educație electorală au fost desfășurate de către organele electorale împreună cu organizațiile societății civile. De exemplu, programele dezvoltate de CEC și ADEPT au inclus clipuri TV și postere privind procedura de vot plasate în toate secțiile electorale și locurile publice aglomerate, precum și materiale pentru tinerii alegători care merg pentru prima oară la votare.

Cît privește alegerile viitoare, în cadrul Coaliției a fost constituit un grup de lucru care va activa în domeniul educației civice și electorale. Scopul activității acestui grup va fi să încurajeze participarea cetățenilor la toate aspectele vieții publice, să motiveze alegătorii să participe la votare, mai ales tinerii, cetățenii aflați la munci peste hotarele țării, șomerii, alte grupuri defavorizate.

Suportul internațional

Comunitatea organizațiilor internaționale care desfășoară diferite programe în Republica Moldova menține relații de cooperare și coordonare la diferite niveluri atît cu partenerii guvernamentali, cît și cu cei neguvernamentali. Interacțiunea acestor organizații, precum și aprofundarea ei va contribui la dezvoltarea procesului electoral.

În plus, situația economică precară din Republica Moldova limitează capacitățile statului de a asigura un nivel adecvat pentru activitatea organelor electorale, lucru critic pentru un proces electoral bine organizat și transparent. În acest sens, cooperarea organizațiilor donatoare internaționale atît cu organele electorale, cît și cu organizațiile neguvernamentale poate fi de real folos pentru asistența în pregătirea și desfășurarea alegerilor.

Cel puțin ar putea fi planificat un nivel corespunzător de asistență prin intermediul monitorizării internaționale pe termen lung și pe termen scurt, o atenție deosebită fiind acordată reprezentanțelor diplomatice ale Republicii Moldova peste hotare pentru alcătuirea listelor de vot care să fie transmise CEC și organizarea unei eventuale votări anticipate a alegătorilor aflați peste hotare.

Recomandări:

- este necesară asistența tehnică și financiară pentru suportul organizațiilor internaționale și locale care activează în Republica Moldova în domeniul consolidării misiunii de observare a procesului electoral.

Limitarea drepturilor electorale ale cetățenilor

Regiunea transnistreană nu participă la alegerile organizate de autoritățile moldovenești. Autoritățile transnistrene nu se pot opune ca unii cetățeni să viziteze secțiile de votare speciale deschise în unele localități de pe malul drept al Nistrului. Totuși, în practică, se opune rezistență acestui proces și drept urmare numărul transnistrenilor care participă la votare se micșorează în mod constant.

Legislația electorală prevede ca materialele electorale (buletine de vot, procese-verbale etc.) să fie tipărite și în limbile minorităților naționale (mai

ales în limba rusă) în conformitate cu datele statistice referitoare la locuirea compactă a grupurilor minoritare deținute de Departamentul Tehnologii Informaționale. Reacțiile ce parvin din partea interlocutorilor vorbitori de limbă română și rusă indică faptul că accesul la materialele electorale este suficient și nu cauzează tensiuni, nu îngrădesc dreptul la vot.

La fel ca și în alte țări din regiune legislația Republicii Moldova oferă vaste posibilități pentru implicarea femeilor în procesele politice, totuși statisticile arată că reprezentarea femeilor în organul legislativ, precum și în organele administrației publice locale este de doar aproximativ 10-16%.

În Republica Moldova există grupuri bine organizate tineri (18 - 35 de ani) activi care reprezintă atât organizații civice, cât și partide politice. Cu toate acestea, este foarte înalt gradul de apatie a cetățenilor de această vîrstă, lucru care indică pesimismul generat de procesele politice și posibilitățile de influență asupra acestor procese. Republica Moldova suferă, de asemenea, de “exodul creierilor” ca urmare a părăsirii țării de către tinerii talentați aflați în căutarea unor posibilități de obținere a studiilor de înaltă calitate sau din motive economice.

Aproximativ o pătrime din cetățeni au părăsit țara în căutarea unor locuri de muncă. Marea majoritatea a acestora se află ilegal peste hotare. Un șir de partide politice și organizații neguvernamentale sînt angajate în căutarea unor modalități reale pentru asigurarea dreptului de vot al acestor persoane.

Recomandări:

- instituțiile publice mass-media trebuie să asigure reflectarea adecvată a problemelor femeilor și ale minorităților, precum și să emită în limbile minorităților naționale;
- autoritățile trebuie să stabilească mecanismele pentru votul peste hotarele țării astfel încît buletinele de vot să poată fi tipărite în termene necesare pentru a putea fi transmise și primite de către misiunile diplomatice aflate peste hotare.

SECȚIUNEA A IV-A. PROCESUL ELECTORAL

Desfășurarea alegerilor precedente în Republica Moldova s-a produs în mod ordonat și eficient cu abateri sporadice și incidente nesemnificative în procesul de votare și numărare a voturilor în ziua alegerilor.

Deși pot fi întreprinse eforturi în vederea perfecționării profesionalismului funcționarilor electorali, protecția buletinelor și materialelor electorale, asigurarea transparenței tabulării rezultatelor votării, totuși principalele îngrijorări țin de dezvoltarea democrației în Republica Moldova, lucru care

nu se manifestă doar în ziua alegerilor, ci ține mai mult de cadrul legal, instituțional și civic în care pregătirea și desfășurarea procesului electoral are loc.

Un șir de probleme specifice legate de desfășurarea procesului electoral merită să fie examinate cu atenție în continuare pentru elaborarea recomandărilor menite să îmbunătățească aceste componente individuale.

Comisia Electorală Centrală

La 16 decembrie 2003 a expirat primul mandat de șase ani al Comisiei Electorale Centrale. Deși în conformitate cu legislația electorală membrii CEC pot activa pe parcursul a două mandate, autoritățile moldovenești au preferat să schimbe întreaga componență a CEC. Această modificare completă a componenței CEC nu contravine legislației electorale, însă ea ridică semne de întrebare.

În primul rând, schimbarea întregii componențe a CEC subminează unul dintre principiile puse la baza constituirii în 1997 a acestei instituții electorale cu statut permanent - principiul continuității. Continuitatea în activitatea CEC urma a fi garantată prin intermediul schimbării graduale a membrilor acestei instituții, tocmai din aceste motive fusese prevăzută posibilitatea deținerii a două mandate de către membrii CEC. Respectarea acestui principiu fusese recomandată de instituții internaționale specializate în domeniul electoral, precum IFES și Asociația Funcționarilor Electorali din Europa Centrală și de Sud-Est [Association of Central and Eastern European Election Officials (ACEEEO)].

Aceasta mai cu seamă că din lipsă de resurse autoritățile moldovenești au acceptat formula conform căreia doar 3 din 9 membri ai CEC sînt angajați permanent: președintele, vicepreședintele și secretarul, iar ceilalți 6 sînt convocați în timpul campaniei electorale sau după necesitate, atunci cînd e cazul. În plus, pe parcursul mandatului de 6 ani al CEC precedente ACEEEO și alte organizații internaționale i-au acordat un suport semnificativ, acceptînd-o în calitate de membru cu drepturi depline, oferindu-i informații și studii necesare pentru modernizarea activității și scutind-o de cotizațiile de membru.

Cel de al doilea principiu de bază pentru funcționarea CEC a fost asigurarea imparțialității membrilor acesteia. În acest sens, Codul electoral a prevăzut ca Președinția, Parlamentul și Consiliul Superior al Magistraturii să propună cîte trei candidaturi pentru calitatea de membri ai CEC.

După ce în alegerile din 2001 puterea absolută a fost cucerită de o singură formațiune politică formațiune care prin modalitatea de numire a noii

componente a CEC a ignorat principiul asigurării continuității CEC, iar prin faptul că nu a consultat părerea fracțiunilor de opoziție atunci când a votat confirmarea acestei componente, punând sub semnul întrebării și principiul imparțialității, au fost exprimate îngrijorări privind gradul de pregătire profesională a CEC și transparența activității acesteia.

Recomandări:

- CEC trebuie să-și elaboreze un program de activitate, incluzând principalele evenimente, deciziile adoptate pentru realizarea lor și termenele-limită de realizare, informații care să fie făcute publice;
- CEC trebuie să-și publice în mod deliberat bugetul folosit pentru scopuri educaționale și de informare.

Listele electorale

În conformitate cu prevederile Codului electoral¹:

“Listele electorale se întocmesc de către primărie, în două exemplare, pentru fiecare secție de votare. După ce au fost întocmite, listele se verifică la domiciliul alegătorilor înscrși în ele, se semnează de către primarul localității și se aduc la cunoștință publică cel mai târziu cu 10 de zile înainte de ziua alegerilor..” [Articolul 39 (1)]

Faptul că compilarea listelor electorale este pusă în sarcina autorităților administrației publice locale și nu în sarcina organelor electorale nu este ceva neobișnuit, sau o moștenire vicioasă, totuși experiența electorală a Republicii Moldova a demonstrat că una dintre cele mai disputate probleme ține de calitatea alcătuirii listelor electorale.

De obicei, este invocat faptul că listele electorale noi nu sînt întocmite, fiind copiate cele din campaniile precedente fără a fi verificată informația despre persoanele decedate, care și-au schimbat locul de trai, au atins vîrsta pentru exercitarea dreptului de vot, de asemenea, listele respective adesea nu sînt expuse pentru examinare în termenele necesare sau nu sînt expuse în general pentru a fi consultate de către cetățeni și completate în cazul descoperirii unor scăpări. [Articolul 40 (1) și (2) – verificarea listelor electorale].

O problemă adițională este cea a mobilității cetățenilor care din cauza condiției economice precare sînt nevoiți să migreze. Un număr tot mai mare de cetățeni moldoveni se află în mod legal, mai des ilegal, la munci în afara hotarelor țării. În consecință, deși oficial sînt înregistrați la domiciliu, de fapt însă absentează atunci când are loc verificarea listelor electorale. Această stare de fapt introduce incertitudine atît în ceea ce privește includerea lor în

¹ Codul electoral, Legea nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997.

listele electorale de către autoritățile locale, cât și cât și în ceea ce privește participarea lor la procesul electoral.

În conformitate cu datele CEC, Departamentul pentru Tehnologii Informaționale din cadrul Ministerului Afacerilor Interne deține cel puțin trei registre (pentru asigurările medicale, pensionare și actele de identitate) care cuprind aproximativ 90-92% din numărul populației. În prezent nu există un registru integrat la care autoritățile locale ar avea acces pentru verificarea listelor electorale, deși se poartă discuții privind posibilitatea cooperării și coordonării în vederea alcătuirii unor liste electorale cât mai complete.

Această problemă poate avea implicații serioase. Pentru ca alegerile parlamentare să fie valabile cel puțin 50% din alegătorii înregistrați trebuie să participe la votare. [Articolul 91 – Alegeri nevalabile]. Articolul 39 (5) al Codului electoral permite cetățenilor aflați peste hotare ca să participe la votare “În secțiile de votare constituite în afara Republicii Moldova, listele electorale se întocmesc pe baza datelor colectate de conducătorii misiunilor diplomatice și ai oficiilor consulare care activează pe teritoriul statelor respective”. De fapt, în alegerile parlamentare precedente numărul de cetățeni care și-au exercitat dreptul de vot peste hotarele țării număra câteva mii, deși se știe că numărul celor aflați peste hotare variază aproximativ în limitele 500 000 – 750 000.

În plus, recente alegeri au demonstrat că de la 5 până la 10% din alegători sînt înregistrați în listele electorale suplimentare [Articolul 53 (2) – Efectuarea votării], atunci cînd descoperă că numele lor nu figurează în listele de bază. Proporția extrem de mare a alegătorilor înregistrați în listele suplimentare de vor indică unele probleme de ordin procedural în ceea ce privește evidența populației și dă de bănuț dacă nu cumva acest lucru este făcut în mod intenționat pentru a ocoli astfel bariera de participare de 50% pentru validarea alegerilor.

Recomandări:

- trebuie consolidat cadrul de reglementări și organizate training-uri pentru autoritățile locale responsabile de evidența populație (în bază căreia are loc compilarea listelor electorale);
- termenele pentru afișarea listelor electorale trebuie extinse de la 10 zile la cel puțin 20 de zile înainte de ziua alegerilor;
- trebuie organizată o verificare la nivel național în privința respectării prevederilor legii referitoare la obligativitatea afișării publice a listelor electorale;
- trebuie clarificate normele referitoare la asigurarea dreptului de vot al cetățenilor aflați în străinătate;

- pe lângă CEC trebuie creat un grup de lucru în vederea soluționării problemei înregistrării alegătorilor, care să aibă mandatul de a coordona activitatea agenților naționale și locale pentru îmbunătățirea compilării listelor electorale și care să examineze posibilitatea creării unui registru civil centralizat.

Desemnarea candidaților

Legea privind activitatea partidelor² conține prevederi detaliate privind termenele creării, înregistrării și activității partidelor. Aceste prevederi sînt dezvoltate în Codul electoral care se referă în mod expres la modul de participare a partidelor în calitatea de concurenți electorali la alegeri (Articolele 41 – 44).

În campania pentru alegerile parlamentare procedura de desemnare a concurenților electorali începe imediat după anunțarea datei alegerilor și se termină cu 30 de zile înainte de ziua alegerilor. Dreptul de a desemna candidați îl au:

- a. partidele și alte organizații social-politice înregistrate, în modul stabilit, pînă la stabilirea datei alegerilor, în conformitate cu statutele (regulamentele) lor și cu legislația în vigoare;
- b. blocurile electorale, formate pe baza deciziilor adoptate conform statutelor (regulamentelor) partidelor și altor organizații social-politice ce le-au constituit, care sînt înregistrate corespunzător de Comisia Electorală Centrală – la alegerile parlamentare și alegerile locale generale sau de consiliile electorale de circumscripție – în cazul alegerilor noi, în decursul a 15 zile de la data constituirii blocurilor electorale, iar dacă s-au constituit pînă la începerea perioadei electorale, – în decursul a 15 zile de la începerea acestei perioade;
- c. cetățenii Republicii Moldova care își înaintează propria candidatură (candidații independenți).

Pentru a fi înregistrați candidații independenți trebuie să prezinte CEC o listă de subscripție cu semnăturile a 2 000-2 500 cetățeni cu drept de vot. Fiecare alegător poate semna dor într-o singură listă de subscripție în fiecare caz particular de alegeri. Listele de subscripție trebuie să conțină date despre numele și prenumele, anul nașterii, profesia, ocupația, locul de muncă, locul de reședință, precum și numele și prenumele persoanei împuternicite să colecteze semnăturile. O altă cerință pentru listele de subscripție este ca fiecare pagină a acestora trebuie să fie confirmată prin aplicarea ștampilei administrației publice locale pe teritoriul căreia au fost colectate semnăturile.

Legea privind partidele și alte organizații social-politice, nr. 718-XII din 17 septembrie 1991

Nu mai târziu de 30 de zile înainte de alegeri CEC trebuie să verifice corectitudinea datelor din listele de subscripție. Acest lucru urmează a fi realizat în termen de 5 zile după depunerea lor la CEC. După verificare CEC urmează să-i informeze pe cei care au depus listele despre rezultatele verificării, numărului de semnături valabile. Listele în care semnăturile au fost colectate înainte de începerea perioadei electorale nu au fost semnate de persoana împuternicită de colectare, sau nu au fost autentificate prin aplicarea ștampilei administrației publice locale sînt considerate nevalabile.

Pentru înregistrarea candidaților, Comisiei Electorale Centrale sau consiliilor electorale de circumscripție li se prezintă, cel mai târziu cu 30 de zile înainte de ziua alegerilor, următoarele documente:

- a. procesul-verbal al ședinței organului central sau teritorial al partidului, al altei organizații social-politice sau al blocului electoral privind desemnarea candidatului (listei de candidați);
- b. listele de subscripție cu numărul suficient de semnături ale susținătorilor candidatului independent;
- c. datele biografice ale candidatului;
- d. declarația candidatului privind consimțămîntul lui de a candida la funcția pentru care a fost desemnat;
- e. declarația candidatului privind averea imobiliară, depunerile bancare, hîrțile de valoare, sumele primite ca moștenire și veniturile din ultimii 2 ani precedenți anului în care se efectuează alegerile, precum și sursele acestor venituri, inclusiv veniturile din fondurile de investiții, sub formă de dobîndă, din darea în arendă a proprietății etc.;
- f. declarația despre suspendarea, pe durata campaniei electorale, a funcțiilor ocupate anterior – pentru persoanele care cad sub incidența art.13

CEC trebuie să facă public locul și timpul pentru depunerea documentelor de înregistrare a concurenților electorali. Dacă reprezentanții mai multor concurenți electorali depun documentele necesare pentru înregistrare simultan, atunci ordinea înregistrării lor se face prin tragere la sorți.

CEC înregistrează concurenții electorali în termen de 7 zile de la depunerea documentelor necesare, eliberînd cel târziu în termen de 3 zile de la înregistrare certificatul de confirmare a înregistrării în calitate de concurent electoral. După expirarea termenului de înregistrare a concurenților electorali, CEC publică lista tuturor candidaților înregistrați care conține numele, prenumele, anul nașterii, locul de reședință, ocupația, afilierea politică, numele partidului sau blocului electoral care l-a nominalizat în calitate de candidat.

Recomandări:

- cerințele referitoare la înregistrarea blocurilor electorale trebuie să includă și prevederile referitoare la drepturile de utilizare ulterioară a resurselor și semnelor de identitate în cazul dizolvării blocurilor;
- codul electoral trebuie să asigure prevederi clare în vederea verificării nepărtinitoare a listelor de subscripție a candidaților independenți;
- deciziile de refuz din partea CEC de a înregistra un partid, bloc electoral sau candidat independent trebuie să includă în mod necesar motivele pentru care au fost adoptate astfel de decizii;
- sancțiunile pentru încălcarea prevederilor Codului electoral trebuie să fie de natură să prevină și să descurajeze recurgerea la acestea.

Modelul buletinului de vot

Modelul buletinului de vot este clar descris în articolul 48 al Codului electoral. Deși anterior au fost operate amendamente semnificative referitoare la modalitatea de votare, totuși numărul buletinelor declarate nevalabile după numărarea voturilor rămâne relativ înalt de, alcătuind 2,6%. Această cifră a fost stabilită după reexaminarea celor aproximativ 5% de buletine nevalabile identificate inițial de către birourile electorale ale secțiilor de votare în cadrul alegerilor parlamentare din 2001. La alegerile locale din 2003 numărul de buletine nevalabile a fost de 4,2%.

Rămâne îngrijorătoare problema securității buletinelor de vot, a informării insuficiente a alegătorilor privind modelul buletinului de vot și procedura de votare.

Recomandări:

- trebuie intensificată educația electorală a cetățenilor în preajma alegerilor, distribuirea materialelor care să-i ajute pe alegători să înțeleagă mai bine modelul buletinului de vot și metoda de completare corectă a acestora;
- calitatea hîrtiei pentru tipărirea buletinelor de vot trebuie să fie mult mai bună, cu aceleași caracteristici, semene de protecție, filigran și/sau numere consecutive pentru a spori securitatea și încrederea cetățenilor;
- elaborarea unor modele de buletine cu cupoane în scopul sporirii securității și transparenței;

- membrii birourilor electorale ale secțiilor de votare trebuie instruiți suplimentar pentru a obține o diminuare a numărului buletinelor nevalabile prin identificarea corectă a acestora. Permisele acordate în mod regulamentar observatorilor pentru examinarea buletinelor nevalabile va spori încrederea în corectitudinea procesului de numărare a voturilor.

Votarea

În alegerile locale din 2003 și cele parlamentare din 2001 procedurile de votare au fost, în general, evaluate pozitiv. Mici abateri de la prevederile legislației au fost fixate de către observatorii locali și internaționali, mai ales în ceea ce privește prezența candidaților și polițiștilor în secțiile de votare, păstrarea și asigurarea securității buletinelor de vot.

În conformitate cu prevederile Codului electoral [Capitolul III – Secțiile de votare și birourile electorale ale secțiilor de votare], secțiile de votare se constituie de către consiliile electorale de circumscripție în localități, în baza propunerilor primarilor orașelor (municipiilor) și satelor (comunelor), cu cel puțin 35 de zile înainte de data alegerilor și vor cuprinde cel puțin 30 și cel mult 3000 de alegători [Articolul 29 (2)]. De fapt însă secțiile de votare deservesc aproximativ de la 1000 până la 1500 de alegători.

Birourile electorale ale secțiilor de votare se constituie de către consiliile electorale de circumscripție cu cel puțin 20 de zile înainte de ziua alegerilor din 5-11 membri cu drept de vot deliberativ [Articolul 29 (10)]. Membrii birourilor electorale ale secțiilor de votare cu drept de vot deliberativ nu pot fi consilieri în consiliile locale, membri ai partidelor, ai altor organizații social-politice care participă la alegeri [Articolul 29 (15)]. În alegerile precedente au existat probleme legate de identificarea, motivarea și instruirea unui număr suficient de funcționari electorali pentru birourile secțiilor de votare, însă aceste probleme nu au avut gravitatea de a pune în pericol desfășurarea procedurilor electorale sau validarea alegerilor.

În conformitate cu prevederile Codului electoral alegătorul aplică ștampila cu inscripția "Votat" în interiorul cercului unui singur patruleter din buletinul de vot, pentru a identifica concurentul electoral pentru care a votat. Cercurile din celelalte patruletere trebuie să rămână curate. [Articolul 54 (2) – procedura de completare a buletinelor de vot]. Înaintea introducerii buletinului în urna de vot, unul din membrii biroului electoral al secției de votare aplică pe versoul buletinului de vot ștampila specială a biroului electoral al secției de votare pentru asigurarea securității procesului de votare [Articolul 54 (5)].

Votarea cu urna mobilă este permisă în cazul în care alegătorul, din motive de sănătate sau din alte motive temeinice nu poate veni la localul de votare. Prevederile legii conțin destule măsuri procedurale pentru asigurarea

transparenței și securității votului cu urna mobilă [Articolul 55 (4, 6) – Asigurarea securității procesului de votare]. Votarea cu urna mobilă în timpul campaniilor precedente a fost caracterizată în termeni pozitivi, deși gradul de organizare a acestui proces a fost sub cel de la secțiile de votare, rezultând uneori în conflicte care au condus la organizarea alegerilor repetate.

Adesea la secțiile de votare a fost observat votul în grup sau votul de familie, de asemenea, uneori menținerea ordinii în secțiile de votare a reprezentat o problemă, cu toate acestea concluzia generală a fost că corpul funcționarilor electorali a fost, în general, unul competent, care și-a exercitat atribuțiile cu abilitate.

Recomandări:

- elaborarea și utilizarea unui manual de proceduri electorale pentru a fi utilizat în ziua alegerilor (organizarea procesului și numărarea voturilor) poate contribui semnificativ la îmbunătățirea procesului electoral;
- CEC trebuie să examineze posibilitatea utilizării plicurilor sau a buletinelor pliante pentru a garanta secretul votului;
- CEC trebuie să examineze posibilitatea utilizării urnelor transparente în scopul sporirii încrederii în procesul electoral;
- trebuie examinată posibilitatea introducerii practicii în conformitate cu care primul alegător care vizitează secție de votare să fie rugat să completeze o declarație prin care să confirme că la începutul votării urna de vot nu conținea nimic. Această declarație trebuie introdusă în urnă înaintea primului buletin de vot;
- sporirea securității buletinelor de vot, a ștampilelor de validare, a urnelor mobile poate fi atinsă prin îmbunătățirea instrucțiunilor și măsurilor de completare și semnare a unor formulare de către cei care operează cu aceste materiale electorale.

Totalizarea rezultatelor și verificarea

Procesul de totalizare a rezultatelor alegerilor este descris în capitolul 10 al Codului electoral, oferind stipulări clare și specifice pentru majoritatea operațiunilor, inclusiv verificarea numărului total de buletine primite de secțiile de votare, celor neutilizate, celor nevalabile și celor valabile completate în favoarea concurenților electorali [Articolul 56 – Numărarea și totalizarea voturilor de către biroul electoral al secției de votare].

Comparativ, Codul electoral al RM conține prevederi foarte specifice referitoare la procesul de numărare a voturilor, transmiterea documentelor și informației privind rezultatele votării, precum și la procedurile de verificare. Totuși există probleme care urmează a fi soluționate prin intermediul instrucțiunilor și training-urilor CEC, menite să ajute la aplicarea corectă a prevederilor legale.

Astfel, Codul electoral prevede că:

“Conform unei proceduri stabilite de către biroul electoral al secției de votare ori dispuse de către Comisia Electorală Centrală sau consiliul electoral de circumscripție, membrii biroului electoral al secției de votare deschid buletinele de vot și determină pentru care concurent electoral s-a votat.”
[Articolul 56 (7)]

În alegerile precedente aceste stipulări vagi au avut drept efect faptul că în diferite secții de votare nivelul de transparență a procesului de numărare a voturilor a fost diferit. Acesta se referă inclusiv la accesul observatorilor independenți și al celor din partea concurenților electorali de a observa procesul de numărare a voturilor.

Recomandări:

- trebuie stabilită o procedură clară în conformitate cu care numai un membru al biroului electoral să fie împuternicit să ia buletinele de vot după deschiderea urnelor pentru identificarea concurenților electorali în favoarea cărora au fost date voturile și transmiterea lor pentru a fi puse în teancuri separate pentru fiecare concurent electoral;
- în timpul numărării voturilor, în fiecare secție de votare trebuie să fie expus câte un proces-verbal de dimensiuni mari în care funcționarii electorali să insereze rezultatele numărării voturilor, așa cum prevede Codul electoral;
- Copii ale proceselor-verbale trebuie să fie accesibile în orice secție de votare pentru a fi oferite spre completare și confirmare de către conducerea biroului electoral atât în cazul adresării observatorilor independenți, cât și în cazul celor din partea concurenților electorali.

Observarea

Articolul 63 al Codului electoral conține prevederi clare referitoare la permisiunea candidaților, partidelor, organizațiilor locale și internaționale de a acredita observatori. Ultimele alegeri locale și parlamentare au fost monitorizate pe larg de către observatorii locali și internaționali. Misiunea de observare a alegerilor din partea OSCE a avut pe teren peste o sută de

observatori, iar din partea organizațiilor și grupurilor locale organele electorale au acreditat câteva mii de observatori.

Procesul de monitorizare a alegerilor de către organizațiile locale a început în 1994 când IFES-Moldova și organizația locală Asociația Pro-Democrația au organizat, instruit și plasat în secțiile de votare primele grupuri de observatori locali. Până în 2001 IFES a oferit în permanență suport și training observatorilor locali la început prin intermediul Asociației Pro-Democrația, iar apoi prin intermediul Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova (LADOM)

De atunci mișcarea observatorilor locali se dezvoltă în mod independent. Alegerile locale din 2003 au fost observate de 2006 observatori din partea LADOM, 20 de observatori din partea Comitetului Hersinki, 15 observatori din partea Centrului pentru Protecția Consumatorilor, 7 observatori din partea ADEPT. De asemenea, ADEPT a instruit 500 de observatori din partea concurenților electorali la cererea acestora. În primul tur de scrutin observatorii nu au întâmpinat dificultăți, însă în cel de al doilea tur unor observatori din partea LADOM li s-a refuzat accesul în secțiile de votare. Intervenția rapidă a CEC a soluționat aceste probleme. De asemenea, au fost înregistrate cazuri când unii președinți ai secțiilor de votare au refuzat să accepte plîngerile observatorilor și să le alăture la documentația electorală în baza căreia se întocmește raportul biroului electoral.

Rapoartele de observare a alegerilor au fost, în general, pozitive conținând și unele menționări legate de încălcarea legislației, regulamentelor și standardelor stabilite, a abuzurilor care nu aveau un caracter sistematic.

Recomandări:

- CEC trebuie să acrediteze și observatori locali pe termen lung, deopotrivă cu observatorii pe termen scurt din parte instituțiilor internaționale.

Buget și resurse

Bugetele electorale din Republica Moldova sînt cele mai mici din toată Europa de Sud-Est. Insuficiența bugetară împiedică administrarea cuvenită a procesului electoral. Pentru administrarea ultimelor alegeri bugetul a fost de aproximativ un milion de dolari SUA.

Recomandări:

- trebuie revăzut bugetul CEC pentru perioada dintre alegeri, astfel încât să poată fi desfășurate activități prevăzute de Codul electoral, dar care din lipsă de resurse practic, nu au fost desfășurate niciodată;
- bugetul CEC trebuie mărit astfel încât aceasta să-și poată desfășura normal activitățile în perioada electorală și să poată remunera adecvat munca funcționarilor din consiliile și birourile secțiilor de votare.

SECȚIUNEA A V-A. CADRUL LEGISLATIV

În 2002, Comisia de la Veneția a concluzionat că Codul electoral și Constituția asigură “un cadru adecvat pentru partidele politice și blocurile electorale pentru a concura pe arena politică pe baze de egalitate”. Totuși, Comisia de la Veneția a identificat și un șir de deficiențe în legislația Republicii Moldova. O combinație de factori extralegali, precum corupția, condiția economică precară, sistemul judiciar corupt și ineficient au un imens potențial de exacerbare a acestor deficiențe și, de aceea, de a influența negativ apropiatele alegeri parlamentare.

În această secțiune a raportului cele mai importante probleme de ordin legislativ, văzute prin prisma viitoarelor alegeri parlamentare, sînt elucidate cu scopul de a oferi recomandări, astfel încât eventualele modificări operate în legislația electorală să ajute la eliminarea deficiențelor și la asigurarea standardelor internaționale.

Rolul Curții Constituționale

Constituția Republicii Moldova a fost adoptată la 29 iulie 1994, prevederile ei fiind considerate în conformitate cu cele mai exigente standarde democratice. La 5 iulie 2000 cu votul a 92 deputați din 101 Constituția a fost modificată. 5 deputați s-au pronunțat împotriva modificării. În urma modificărilor operate au fost reduse împuternicirile șefului statului în anumite domenii și întărite împuternicirile Parlamentului și Guvernului. După modificarea Constituției alegerea Președintelui se efectuează de către organul legislativ cu votul a cel puțin 3/5 din numărul total de deputați. Pentru că în cadrul alegerilor Președintelui din decembrie 2000, cînd expirase mandatul lui Petru Lucinschi, nici un candidat nu a putut întruni numărul necesar de voturi, a fost emis decretul de dizolvare a Parlamentului, care a intrat în vigoare la 12 ianuarie 2001. Data alegerilor parlamentare anticipate a fost fixată pentru ziua de 25 februarie 2005.

Pe parcursul perioadei desfășurării în Republica Moldova a alegerilor pe baze pluraliste Curtea Constituțională a jucat un rol extrem de important, contribuind la eliminarea problemelor provocate de deficiențele legislației

electorale. Hotărârile Curții Constituționale s-au referit la soluționarea problemelor legate de alegerea Președintelui, Parlamentului și organelor administrației publice locale, la durata mandatelor instituțiilor reprezentative ale statului, la competențele acestor instituții, la fixarea datei alegerilor.

Astfel, hotărârea Curții Constituționale nr. 43 din 14 decembrie 2000 a stabilit că în cazul intervenirii vacanței funcției de Președinte al Republicii Moldova în conformitate cu articolului 90 (1) din Constituție, Președintele își exercită mandatul pînă la depunerea jurămîntului de către Președintele nou-ales în conformitate cu articolul 80 (2). Anterior, prin hotărârea nr. 45 din 18 decembrie 2000 Curtea Constituțională stabilise că alegerea Președintelui este valabilă dacă la votare participă cel puțin 61 de deputați, astfel încît să fie posibil, în principiu, ca unul din candidați să obțină majoritatea calificată de 3/5 de voturi prevăzută de articolul 78 (3) al Constituției. Prin hotărârea nr. 4 din 26 decembrie 2002 Curtea Constituțională a stabilit că după două încercări nereușite de alegere a șefului statului Parlamentul urmează a fi dizolvat, iar alegerile anticipate anunțate. Aceste exemple demonstrează eficiența activității Curții Constituționale în timpul crizei politice din 2000.

Singura hotărâre a Curții Constituționale care a provocat atitudini critice a fost cea din 24 noiembrie 1998 în care a fost explicată noțiunea de “majoritate parlamentară”, care potrivit Curții este o „majoritate absolută, adică jumătate plus unul din numărul total de deputați aleși în Parlament”. Această formulă a Curții Constituționale a fost folosită de adversarii politici în timpul crizei politice din 1999 iscate după demisionarea prim-ministrului și încercările de a forma o nouă “majoritate parlamentară”, care întrunea 51 de deputați din 101. Curtea Constituțională a adoptat atunci hotărârea nr. 10 din 06.03.1999 prin care a precizat că în cazul Parlamentului Republicii Moldova, constituit din 101 deputați, o majoritate parlamentară poate fi constituită de cel puțin 52 de deputați.

Recomandări:

- diferența de cel puțin 3 voturi dintre majoritate absolută și minoritate reclamă o revizuire a acestei formule care ar a fi după cum urmează: “majoritatea absolută este cea numărul de voturi “pro” al căreia într-o anumită problemă fa vi în orice caz mai mare decît suma numărului de voturi „împotrivă” și a numărului de abțineri”.

Cadrul legislativ pentru alegeri

Moldova este o republică parlamentară. În conformitate cu prevederile Constituției³ Președintele este ales de către Parlament pe un termen de 4 ani.

³ Anterior Președintele era ales în mod direct de către cetățeni . După modificarea Constituției în 2000, Președintele este ales de către Parlament (art. 78 (1) din Constituție). Art. 78 (6)

În 2005 alegerile prezidențiale vor avea loc în aceeași perioadă cu alegerile parlamentare, întru cât mandatele Președintelui și Parlamentului expiră, practic, în același timp.

În conformitate cu prevederile Constituției⁴ și hotărîrea Curții Constituționale⁵, alegerile parlamentare urmează să se desfășoare în termen de trei luni după expirarea mandatului Parlamentului. Întrucît Parlamentul precedent a fost ales la 25 februarie 2001, rezultă că alegerile viitorului Parlament trebuie să se desfășoare în perioada 26 februarie - 26 mai 2005.

Legea privind procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova⁶ prevede că "alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova se desfășoară cu cel mult 45 de zile înainte de ziua expirării mandatului Președintelui în exercițiu". Dat fiind faptul că mandatul șefului statului expiră la 7 aprilie 2005, ziua cînd a depus jurămîntul 4 ani în urmă, rezultă că alegerea noului Președinte trebuie să aibă loc în perioada 22 februarie - 7 aprilie 2005.

Sistemul proporțional

Alegerile parlamentare în Republica Moldova se desfășoară în baza sistemului electoral proporțional deplin după formula: o țară - o circumscripție electorală. Distribuirea mandatelor de deputați se efectuează în baza forumului lui Victor d'Hondt. Candidații independenți înregistrați de către Comisia Electorală Centrală figurează în același buletin cu partidele și blocurile electorale care au înregistrat liste de candidați. Alegători au o singură opțiune pentru un concurent electoral - partid, bloc electoral sau candidat independent.

Inițial, după reforma electorală din 1993, Legea nr.1609-XII din 14.10.1993 prevedea desfășurarea alegerilor parlamentare în baza sistemului electoral proporțional limitat. Se preconiza constituirea circumscripțiilor electorale cu mai multe mandate în conformitate cu unitățile administrativ-teritoriale de nivelul II. Numărul de mandate din partea fiecărei circumscripții urma a fi proporțional numărului de cetățeni cu drept de vot.

Din cauză că în preajma începerii campaniei electorale reforma administrativ-teritorială a Republicii Moldova nu fusese realizată pentru a putea fi constituite circumscripții electorale cu mai multe mandate Parlamentul a adoptat hotărîrea nr. 1613 din 19.10.1993 prin care a permis (!) desfășurarea

stipulează că "Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică", care a fost adoptată la 22 septembrie 2000 (Legea privind procedura de alegere a președintelui Republicii Moldova).

⁴ Art. 61 (3).

⁵ Hotărîrea Nr. 31 din 10 noiembrie 1997.

⁶ Art. 2 (1).

alegerilor parlamentare cu excepție de la prevederile Legii nr.1609-XII privind alegerea Parlamentului instituind o singură circumscripție electorală.

De fapt însă nu atât nerealizarea reformei administrativ-teritoriale, ci dorința de a evita speculațiile legate de imposibilitatea constituirii circumscripției electorale pe teritoriul Republicii Nistrene Moldovenești autorproclamate a servit la acceptarea ideii desfășurării alegerilor parlamentare într-o singură circumscripție electorală națională. În acest sens, în localitățile de pe malul drept al Nistrului controlate de autoritățile moldovenești au fost deschise secții de votare speciale pentru exercitarea dreptului de vot de către cetățenii Republicii Moldova domiciliați în stînga Nistrului sub administrația autorităților transnistrene.

În 1997 cînd a fost elaborat și adoptat Codul electoral deputații au insistat asupra păstrării sistemului electoral proporțional deplin, invocînd aceleași argumente împotriva revenirii la sistemul proporțional limitat.

În 2000 deputații din fracțiunile parlamentare ale Convenției Democratice și Blocului pentru o Moldova Democrată și Prosperă au mai făcut o tentativă de revenire la sistemul electoral proporțional, care a fost respinsă sub același pretext. În 2003 fracțiunea parlamentară "Alianța Braghiș" a elaborat un proiect de amendare a codului electoral în sensul introducerii sistemului electoral mixt, în conformitate cu care jumătatea din deputați să fie aleși în baza sistemului proporțional, iar altă jumătate – în baza sistemului majoritar, care, de asemenea, a fost respins.

Încercările de a modifica sistemul electoral se bazează pe argumente care nu pot fi ignorate. Astfel, listele închise de candidații favorizează corupția în rîndul partidelor, atunci cînd aceste liste se constituie și are loc lupta internă pentru locurile din top. Au avut loc scandaluri publice în acest sens. Sistemul proporțional deplin creează o ruptură greu de neobservat dintre deputați și alegători. Spre exemplu, în cele trei legislaturi alese în baza sistemului electoral deputații domiciliați în capitala țării, Chișinău, au constituit 60 - 75% din numărul de deputați. Utilizarea pragurilor electorale înalte atât pentru partide, blocuri electorale, cît și pentru candidații independenți reduce substanțial avantajele sistemului proporțional, voturile „pierdute” date pentru concurenții care nu au putut depăși pragul electoral variînd în cele trei cicluri electorale de la 18% pînă la 28%. Însă cel mai puternic argument în favoarea revizuirii sistemului electoral este acela că majoritatea absolută a cetățenilor 61% se pronunță în favoarea sistemului majoritar, 10% pentru sistemul proporțional, 12% pentru un sistem mixt și doar 17% nu au o părere⁷.

Partidele și alte organizații social-politice

⁷ Barometrul de Opinie Publică – 2000, sondaj realizat la solicitarea IPP de IMAS, august 2000.

Legea privind partidele și alte organizații social-politice a fost adoptată la 17.09.1991, fiind considerată la acel moment un document de o calitate bună. Ulterior au fost adoptate un șir de amendamente care au impus restricții suplimentare pentru înregistrarea și activitatea partidelor și altor organizații social-politice.

După adoptarea unui șir de amendamente la legea privind partidele și alte organizații social-politice aceasta a suferit modificări esențiale. Amendamentele din 19.10.1993 precizează că partidele și alte organizații social-politice nu pot primi suport financiar și material din partea organelor de stat, a întreprinderilor și instituțiilor statului, cu excepția finanțării campaniilor electorale prevăzută de legislația electorală. Nu este admisă finanțarea partidelor și organizațiilor social-politice de către statele, organizațiile și cetățenii străini. Nu pot susține financiar și material nici întreprinderile-mixte dacă cota statului sau a fondatorului străin depășește 20%.

Articolul 29 al legii privind partidele și alte organizații social-politice prevede că Ministerul Justiției poate suspenda activitatea partidelor și a altor organizațiilor social-politice dacă acestea încalcă Constituția, informând conducerea partidelor și organizațiilor social-politice despre acest lucru și stabilind termenul pentru înlăturarea încălcărilor. Cel mai grav caz de suspendare a activității unei formațiuni politice a avut loc în ianuarie 2002 când ministrul Justiției a adoptat decizia de suspendare a activității Partidului Popular Creștin Democrat pe motiv că a organizat proteste stradale neautorizate, care apoi au continuat timp de 4 luni. Numai după apelurile reprezentanților Consiliului Europei și adoptarea rezoluției Adunării Parlamentare a Consiliului Europei referitoare la criza politică din Republica Moldova prin care s-a cerut un moratoriu la acțiuni ce pot escalada conflictul dintre guvernare și opoziție a fost posibilă găsirea soluțiilor de compromis.

Recomandare:

- articolul 29 al Legii privind partidele și alte organizații social-politice trebuie modificat astfel încât suspendarea activității partidelor și organizații social-politice să aibă loc numai după adoptarea unei hotărâri judecătorești.

Probleme electorale

Există două feluri de probleme electorale. Primul se referă la problemele de ordin legislativ, care afectează cadrul normativ stabilit de Codul electoral în vederea desfășurării unor alegeri libere și corecte. Cel de al doilea se referă la problemele de ordin administrativ care se regăsesc în deciziile CEC menite să

reglementeze procesului electoral, activitatea funcționarilor electorali, utilizarea resurselor materiale și financiare.

Fixarea datei alegerilor

În conformitate cu prevederile Codului electoral⁸ și ale Constituției⁹, “alegerile deputaților în Parlament se desfășoară în cel mult 3 luni de la expirarea mandatului sau de la dizolvarea Parlamentului precedent”. În consecință, alegerile parlamentare ar trebui să se desfășoare în perioada 26 februarie - 26 mai 2005. Norma care prevede anunțarea datei alegerilor se conține numai în Codul electoral¹⁰: “Data alegerilor Parlamentului se stabilește prin hotărâre a Parlamentului cu cel puțin 60 de zile înainte de ziua alegerilor”. Această normă lasă pentru desfășurarea alegerilor cel puțin 2 luni.

În scopul asigurării unei pregătiri serioase pentru alegeri și al dispunerii de timp suficient pentru solicitarea asistenței din partea comunității internaționale este recomandabil ca ziua alegerilor să fie fixată mai înainte de data-limită menționată în Codul electoral. Dacă data alegerilor ar fi fixată cu mult înainte de vacanța de iarnă a Parlamentului, atunci CEC ar dispune de timp suficient pentru pregătirea de alegeri. Acest lucru nu ar contraveni prevederilor Constituției și a Codului electoral.

Recomandare:

- viitoarele alegeri parlamentare trebuie să se desfășoare în perioada 26 februarie – 7 aprilie 2005.

Constituirea secțiilor de votare

Ar fi o scăpare dacă CEC nu ar începe pregătirile pentru alegeri cu mult înainte de termenele limită fixate în Codul electoral, dat fiind faptul că normele respective conțin formula “nu mai târziu de”¹¹. De obicei, Parlamentul, CEC și organele electorale inferioare adoptă deciziile referitoare la procesul electoral mai aproape de data-limită fixată în Codul electoral.

Recomandări:

- CEC trebuie să constituie circumscripțiile electorale administrative cu mult înainte de data-limită stabilită de Codul electoral ;

⁸ Art. 76 (1) Codul electoral.

⁹ Art. 61 (3) Constituția Republicii Moldova.

¹⁰ Art. 76 (2) Codul electoral.

¹¹ Art. 27 (1), 29 (2I) și 39 (1).

- CEC trebuie să convingă organele administrației publice locale să pregătească listele electorale cu mult înainte de data-limită fixată în Codul electoral.

Formarea și competențele Comisiei Electorale Centrale (CEC)

Membrii CEC sînt propuși cîte trei din partea Președinției, Parlamentului și Consiliului Superior al Magistraturii. În situația în care după alegerile din 2001 Partidul Comuniștilor deține 71 de mandate parlamentare din cele 101, un singur partid controlează numirea directă sau indirectă a cel puțin 2/3 din membrii CEC. Frațiunile minoritare din Parlament nu au posibilitatea de a influența numirea membrilor CEC de către Parlament.

O altă problemă ține de echilibrarea intereselor din cadrul CEC. În conformitate cu prevederile Codului electoral numai majoritatea membrilor poate convoca ședința CEC¹². În situația cînd cei numiți din partea unei formațiuni constituie majoritatea este lesne de înțeles că inițiativele minorității pot fi blocate.

Recomandări:

- Codul electoral trebuie să conțină prevederi în conformitate cu care procedura de numire a membrilor CEC urmează să prevadă și posibilitatea minorității parlamentare de a influența componența CEC;
- minoritatea constituită din patru sau chiar trei membri ai CEC trebuie să aibă dreptul de a convoca ședințele CEC – și nu numai majoritatea precum prevede articolul 25 (1) al Codului electoral;
- este necesară o clarificare distinctă a responsabilităților CEC în perioada dintre alegeri și în perioada electorală (articolele 22 și 26).

Pragurile electorale

Codul electoral stabilește praguri electorale în baza numărului de voturi valabile acumulate de concurenții electorali¹³. Problema pragurilor electorale este una controversată. Deși se consideră că stabilirea pragurilor urmărește scopuri politice (evitarea fragmentării excesive a forțelor politice reprezentate în organul legislative), totuși acest lucru este în conformitate cu standardele internaționale. Cu toate acestea, persistă un șir de inexactități.

Pragurile electorale permit atribuirea mandatelor de deputați partidelor și organizațiilor social-politice care acumulează cel puțin 6% din numărul total de voturi valabil exprimate. Pentru blocurile electorale formate din două

¹² Art. 25 I.

¹³ Art. 86 (1) Codul electoral.

partide pragul electoral este de 9%, iar pentru blocurile formate din trei și mai multe partide pragul electoral este de 12%¹⁴. Candidații independenți trebuie să acumuleze cel puțin 3% din numărul de voturi valabil exprimate pentru a fi reprezentați în Parlament.

Criticii acestui sistem de praguri electorale consideră că pragurile respective sînt foarte înalte. Pragul de 6% este, practic, imposibil de depășit în cazul partidelor regionale și al celor ale minorităților naționale. În Republica Moldova există grupuri regionale și minoritare numărul de votanți ai cărora este mai mic de 6% din numărul total de alegători.

Pragurile de 9 % și 12 % pentru blocurile electorale sînt într-adevăr excesiv de înalte. Ele descurajează formarea blocurilor electorale. Dat fiind faptul că pragurile se calculează pornind de la numărul de voturi valabil exprimate, ci nu din numărul total de voturi, excluderea voturilor nevalabile are drept efect micșorarea, de fapt, a pragului. De exemplu, dacă numărul de voturi nevalabile ar fi de 10%, atunci pragul electoral calculat în baza numărului de voturi valabil exprimate ar deveni egal cu 5,4%. De aceea, un singur partid mai degrabă ar beneficia de pe urma acestei diferențe decît un bloc electoral.

Recomandări:

- pragul electoral pentru partide și blocuri electorale trebuie micșorat pînă la 4% sau exclus;
- pragul electoral pentru candidații independenți trebuie micșorat pînă la 1% sau exclus.

Pragul de validare a alegerilor

Codul electoral stabilește pragul electoral de participare la alegeri de cel puțin 50% pentru validarea alegerilor (jumătate din numărul total de alegători incluși în listele electorale). Totuși există o discrepanță în calcularea numărului total de participanți la votare.

Este dificil de a stabili cu exactitate numărul de referință care reprezintă 100% de alegători. Art. 91 al Codului electoral se referă la pragul de validare calculate în baza numărului total de participanți la alegeri, iar articolele 86 și 87 se referă numai la numărul de voturi valabil exprimate.

Recomandări:

- pragul de 50% de validare a alegerilor parlamentare trebuie exclus.

¹⁴ Art. 86 (2)

Dreptul la vot

În general, prevederile Codului electoral în ceea ce privește asigurarea dreptului la vot întrunește cerințele standardelor internaționale. Nu pot participa la alegeri doar persoanele recunoscute incapabile sau condamnate la privațiune de libertate prin hotărîre definitivă a instanței de judecată. Nu pot fi alese persoanele menționate mai sus, precum și cele care au antecedente penale nestinse¹⁵. Totuși prevederile respective nu sînt clare și pot conduce la lipsirea de drepturile electorale a unor categorii de cetățeni.

Prevederile referitoare la "...antecedente penale nestinse" sînt foarte generale și pot fi folosite pentru a lipsi unii cetățeni de dreptul de a fi aleși. Comisia de la Veneția recomandă ca categoriile de crime care conduc la lipsirea de dreptul la vot să fie identificate în mod expres, pentru a evita o eventuală lipsire a cetățenilor de drepturile lor civile¹⁶. Comisia de la Veneția sugerează de a limita lipsirea de drepturile civile doar în cazul crimelor grave.

Legislația electorală nu este explicită față de drepturile electorale ale persoanelor care sînt investigate.

Recomandări:

- restricțiile impuse în articolul 13 (1) și (2) trebuie să fie reconsiderate în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția;
- trebuie specificat mai pronunțat scopul aplicării restricțiilor articolului 13 (1) și (2), astfel încît lucrurile să devină clare pînă la înregistrarea candidaților pentru alegerile parlamentare.

Votarea peste hotare

Nu există surse credibile și disponibile pentru a evalua numărul exact de cetățeni ai Republicii Moldova aflați peste hotare. Din considerente de lipsă a resurselor financiare nu se cunoaște exact dacă recensămîntul programat pentru a fi desfășurat în octombrie 2004 va avea loc. În conformitate cu unele estimări neoficiale aproximativ 25% din cetățenii moldoveni cu drept de vot se află peste hotare. Majoritatea absolută a acestora sînt muncitori ilegali și, de aceea nu sînt înregistrați în mod legal în țările de reședință.

Posibilitatea votului prin corespondență nu este menționată în Codul electoral. Legislația electorală permite doar votul "în persoană", dar nu oferă opțiunea "în persoană, dar absent". Acest drept nu este interzis, dar nici nu este stipulate în mod expres.

¹⁵ Art. 13 (1), (2) lit. b).

¹⁶ Remarca 93 a Comisiei de la Veneția.

În afara problemei votului prin corespondență nu există regulamente și mecanisme referitoare la modalitatea de participare la vot a cetățenilor aflați în afara țării în ziua alegerilor. Deși, legislația electorală se referă la dreptul de a vota în misiunile diplomatice și consulare¹⁷, modalitatea de aplicare a prevederilor respective lipsește¹⁸.

Revenirea în Republica Moldova pentru a participa la votare nu este rezonabilă din cauza distanței, timpului și cheltuielilor. Pe de altă parte, există foarte puține locuri peste hotare unde cetățenii ar putea vota, acestea se reduc la capitalele și unele orașe din România, Rusia, Ucraina, Germania, Franța, Italia, Israel și Turcia.

Recomandări:

- votul prin corespondență trebuie să fie prevăzut în Codul electoral;
- CEC trebuie să elaboreze regulamente și proceduri referitoare la modalitatea de votare a cetățenilor moldoveni în misiunile diplomatice și consulare în ziua alegerilor.

Soluționarea disputelor electorale

Capitolul 12 al Codului electoral se referă în mod expres la procedurile judiciare. Astfel, hotărârile organelor electorale pot fi contestate pe două căi : în organele electorale ierarhic superioare și în organele de justiție. În organele de justiție se pot adresa atât cetățenii cât și concurenții electorali. Contestațiile trebuie să conțină motivele ce o generează, probele, datele de identitate ale celor ce o semnează.

Acțiunile și hotărârile organelor electorale pot fi contestate în termen de 3 zile de la data săvârșirii lor în instanța de judecată în a cărei rază teritorială se află biroul sau consiliul electoral respectiv. Contestațiile privind acțiunile CEC se depun la Curtea de Apel.

Contestațiile privind acțiunile birourilor și consiliilor electorale se examinează în termen de 3 zile, iar cele ale CEC în termen de 5 zile de la data depunerii. Recursul împotriva hotărârile organelor de judecată poate fi depus în termen de 3 zile, examinarea recursurilor avînd loc tot în termen de 3 zile.

Contestațiile nu pot fi examinate mai târziu de ziua alegerilor, iar în ziua alegerilor ele sînt examinate în aceeași zi.

Recomandări:

¹⁷ Art. (3) și Art. 29 (13), Codul electoral.

¹⁸ Art. 26 (1), lit. h) Codul electoral

- Codul electoral trebui să stipuleze în mod explicit că și acțiunile concurenților electorali, ale altor instituții de stat menite să asigure buna desfășurare a alegerilor, pot fi examinate de organele de justiție în aceleași termene și condiții ca și deciziile organelor electorale.

SECȚIUNEA A VI-A: REZUMATUL RECOMANDĂRILOR

Contextul electoral

- Un cod de conduită pentru perioada electorală trebuie elaborat pentru a fi propus spre semnare partidelor politice.
- Punctul 22 din "Concepția reflectării campaniei electorale locale de către instituțiile audiovizuale din Republica Moldova" din 4 aprilie 2003 trebuie eliminat pentru a permite reflectarea alegerilor în buletinele informaționale.
- Procesul de transformare a Companiei "Teleradio-Moldova" în instituție publică trebuie monitorizat cu atenție, inclusiv procesul de reangajare a jurnaliștilor, lucru care va influența politica redacțională a companiei.
- Știrile cu caracter electoral trebuie să persiste în emisiunile ordinare de știri ale instituției publice "Teleradio-Moldova", însă ele trebuie prezentate într-un bloc separat cu titlu și semnale specifice.
- Întotdeauna trebuie să existe o distincție clară între știrile cu caracter electoral și publicitatea electorală. Titlul și semnalele de introducere a știrilor și publicității electorale trebuie să fie diferite.
- În programele de știri trebuie să predomină știrile ca valoare. De aceea, activitatea partidelor politice trebuie să fie reflectată echitabil și onest dar nu în mod egal ca atunci când e cazul accesului la publicitate.
- Inconsistențele din Codul electoral, Conceptul și Regulamentul privind reflectarea campaniei electorale în mass-media trebuie eliminate. Mecanismele de aplicare a prevederilor legislației electorale trebuie clarificate astfel încât să devină clare sancțiunile pentru violarea normelor referitoare la reflectarea alegerilor.
- Prevederile Codului civil trebuie amendate astfel încât despăgubirile ca urmare a defăimării să fie proporționale daunelor produse.
- Publicitatea electorală fără indicarea concurentului electoral trebuie interzisă.
- CEC trebuie să dispună de un birou sau centru informațional condus de un purtător de cuvânt care să fie persoana de contact între CEC și mass-media și care să organizeze briefing-uri și conferințe de presă, să ofere informații presei și altor persoane și organizații interesate.
- Organizațiile locale și internaționale trebuie să-și coordoneze acțiunile în vederea organizării și desfășurării unor seminare pentru ziariști în cadrul cărora să fie discutate modalitățile de reflectare a alegerilor și bunele practici.
- Un Cod de conduită electorală trebuie să fie elaborate după largi consultări cu corpul ziaristic pentru a stabili standarde etice și profesionale referitoare la reflectarea alegerilor.
- Un grup de monitorizare media trebuie să monitorizeze cu regularitate comportamentul mass-media în perioada preelectorală și în timpul campaniei electorale.
- Instituțiile mass-media publice trebuie să asigure accesul echitabil al femeilor și grupurilor minoritare, precum și emisia în limbile minorităților atunci când este cazul.

- Dezbaterile trebuie să fie parte a programelor directe cu acces egal și fără plată oferite concurenților electorali. Pentru o reflectare cât mai largă a alegerilor, dezbaterile electorale la posturile publice trebuie să fie obligatorii.
- Organizațiile donatoare trebuie să examineze cu atenție posibilitatea acordării unui suport activităților Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și corecte.
- Este necesară asistența tehnică și financiară pentru suportul organizațiilor internaționale și locale care activează în Republica Moldova în domeniul consolidării misiunii de observare a procesului electoral.

Procesul electoral

- CEC trebuie să-și elaboreze un program de activitate, incluzînd principalele evenimente, deciziile adoptate pentru realizarea lor și termenele-limită de realizare, informații care să fie făcute publice;
- CEC trebuie să-și publice în mod deliberat bugetul folosit pentru scopuri educaționale și de informare.
- Trebuie fortificat cadrul de reglementări și organizate training-uri pentru autoritățile locale responsabile de evidența populației (în bază căreia are loc compilarea listelor electorale).
- Termenele pentru afișarea listelor electorale trebuie extinse de la 10 zile la cel puțin 20 de zile înainte de ziua alegerilor.
- Trebuie organizată o verificare la nivel național în privința respectării prevederilor legii referitoare la obligativitatea afișării publice a listelor electorale.
- Trebuie clarificate normele referitoare la asigurarea dreptului de vot al cetățenilor aflați în străinătate.
- Pe lângă CEC trebuie creat un grup de lucru în vederea soluționării problemei înregistrării alegătorilor, care să aibă mandatul de a coordona activitatea agențiilor naționale și locale pentru îmbunătățirea compilării listelor electorale și care să examineze posibilitatea creării unui registru civil centralizat.
- Cerințele referitoare la înregistrarea blocurilor electorale trebuie să includă și prevederile referitoare la drepturile de utilizare ulterioară a resurselor și semnelor de identitate în cazul dizolvării blocurilor.
- Codul electoral trebuie să asigure prevederi clare în vederea verificării nepărtinitoare a listelor de subscripție a candidaților independenți.
- Deciziile de refuz din partea CEC de a înregistra un partid, bloc electoral sau candidat independent trebuie să includă în mod necesar motivele pentru care au fost adoptate astfel de decizii.
- Sancțiunile pentru încălcarea prevederilor Codului electoral trebuie să fie de natură să prevină și să descurajeze recurgerea la acestea.
- Trebuie intensificată educația electorală a cetățenilor în preajma alegerilor, distribuirea materialelor care să-i ajute pe alegători să înțeleagă mai bine modelul buletinului de vot și metoda de completare corectă a acestora.
- Calitatea hîrtiei pentru tipărirea buletinelor de vot trebuie să fie mult mai bună, cu aceleași caracteristici, semne de protecție, filigran și/sau numere consecutive pentru a spori securitatea și încrederea cetățenilor.
- Elaborarea unor modele de buletine cu cupoane în scopul sporirii securității și transparenței.
- Membrii birourilor electorale ale secțiilor de votare trebuie instruiți suplimentar pentru a obține o diminuare a numărului buletinelor nevalabile prin identificarea corectă a acestora. Permisivitatea acordată în mod regulamentar observatorilor pentru examinarea buletinelor nevalabile va spori încrederea în corectitudinea procesului de numărare a voturilor.

- Elaborarea și utilizarea unui manual de proceduri electorale pentru a fi utilizat în ziua alegerilor (organizarea procesului și numărarea voturilor) poate contribui semnificativ la îmbunătățirea procesului electoral.
- CEC trebuie să examineze posibilitatea utilizării plicurilor sau a buletinelor pliante pentru a garanta secretul votului.
- CEC trebuie să examineze posibilitatea utilizării urnelor transparente în scopul sporirii încrederii în procesul electoral.
- Trebuie examinată posibilitatea introducerii practicii în conformitate cu care primul alegător care vizitează secție de votare să fie rugat să completeze o declarație prin care să confirme că la începutul votării urna de vot nu conținea nimic. Această declarație trebuie introdusă în urnă înaintea primului buletin de vot.
- Sporirea securității buletinelor de vot, a ștampilelor de validare, a urnelor mobile poate fi atinsă prin îmbunătățirea instrucțiunilor și măsurilor de completare și semnare a unor formulare de către cei care operează cu aceste materiale electorale.
- Trebuie stabilită o procedură clară în conformitate cu care numai un membru al biroului electoral să fie împuternicit să ia buletinele de vot după deschiderea urnelor pentru identificarea concurenților electorali în favoarea cărora au fost date voturile și transmiterea lor pentru a fi puse în teancuri separate pentru fiecare concurent electoral.
- În timpul numărării voturilor, în fiecare secție de votare trebuie să fie expus câte un proces-verbal de dimensiuni mari în care funcționarii electorali să insereze rezultatele numărării voturilor, așa cum prevede Codul electoral.
- Copii ale proceselor-verbale trebuie să fie accesibile în orice secție de votare pentru a fi oferite spre completare și confirmare de către conducerea biroului electoral atât în cazul adresării observatorilor independenți, cât și în cazul celor din partea concurenților electorali.
- CEC trebuie să acrediteze și observatori locali pe termen lung, deopotrivă cu observatorii pe termen scurt din partea instituțiilor internaționale.
- Trebuie revăzut bugetul CEC pentru perioada dintre alegeri, astfel ca să poată fi desfășurate activități prevăzute de Codul electoral, dar care din lipsă de resurse, practice, nu au fost desfășurate niciodată.
- Bugetul CEC trebuie mărit astfel încât să-și poată desfășura normal activitățile în perioada electorală și să poată remunera adecvat munca funcționarilor din consiliile și birourile secțiilor de votare.

Contextul legislativ

- Codul Electoral trebuie să specifice clar modalitatea de înregistrare a formațiunilor care pledează “pentru” și “contra” subiectelor supuse referendumurilor.
- Codul electoral trebuie să conțină prevederi clare referitoare la distribuirea timpilor de antenă formațiunilor care pledează pentru și contra subiectelor supuse referendumului.
- Viitoarele alegeri parlamentare trebuie să se desfășoare în perioada 26 februarie - 7 aprilie 2005.
- CEC trebuie să constituie circumscripțiile electorale administrative cu mult înainte de data limită stabilită de Codul electoral.
- CEC trebuie să convingă organele administrației publice locale să pregătească listele electorale cu mult înainte de data- limită fixată în Codul electoral.
- proiectele regulamentelor și deciziilor organelor electorale trebuie pregătite cu mult înaintea începerii perioadei electorale pentru a dispune de timp suficient pentru implementarea lor ulterioară și organizarea training-urilor în baza lor.
- Codul electoral trebuie să conțină prevederi în conformitate cu care procedura de numire a membrilor CEC urmează să prevadă și posibilitatea minorității parlamentare de a influența componența CEC.

- Minoritatea constituită din patru sau chiar trei membri ai CEC trebuie să aibă dreptul de a convoca ședințele CEC – și nu numai majoritatea precum prevede articolul 25 (1) al Codului electoral.
- Este necesară o clarificare distinctă a responsabilităților CEC în perioada dintre alegeri și în perioada electorală (articolele 22 și 26).
- Pragul electoral pentru partide și blocuri electorale trebuie micșorat pînă la 4% sau exclus.
- Pragul electoral pentru candidații independenți trebuie micșorat pînă la 1% sau exclus.
- Pragul de 50% de validare a alegerilor parlamentare trebuie exclus.
- Restricțiile impuse în articolul 13 (1) și (2) trebuie să fie reconsiderate în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția.
- Trebuie specificat mai pronunțat scopul aplicării restricțiilor articolului 13 (1) și (2), astfel încît lucrurile să devină clare pînă la înregistrarea candidaților pentru alegerile parlamentare.
- Posibilitatea votului prin corespondență trebuie să fie prevăzută în Codul electoral.
- CEC trebuie să elaboreze regulamente și proceduri referitoare la modalitatea de votare a cetățenilor moldoveni în misiunile diplomatice și consulare în ziua alegerilor.
- Desfășurarea alegerilor în ambasadele și misiunile consulare ale Republicii Moldova trebuie să fie monitorizată de către observatorii internaționali.
- Codul electoral trebuie să stipuleze în mod explicit că și acțiunile concurenților electorali, ale altor instituții de stat menite să asigure buna desfășurare a alegerilor pot fi examinate de organele de justiție în aceleași termene și condiții ca și deciziile organelor electorale.

ANEXA A: MEMBRII ECHIPEI

Echipa IFES/ADEPT a inclus următoarele persoane:

IGOR BOȚAN, director executiv al Asociației “ADEPT”. A participat în calitate de expert electoral la elaborarea Codului electoral, de asemenea, a participat la elaborarea legii cu privire la organizațiile obștești. Este comentator al revistei *The Economist Intelligence Unit* și Radio Europa Liberă.

INA GUTIU, director-adjunct al Asociației ADEPT. A participat la elaborarea criteriilor de utilitate publică a organizațiilor obștești și la elaborarea proiectului de lege privind organizațiile necomerciale. Din 2002 este redactor-șef al revistei *Vocea civică*. Ea este expert în planificarea strategică, stabilirea parteneriatului între administrațiile locale și organizațiile civice. Posedă gradul HR în management.

Dr. STEPHAN J. HEIDENHAIN, jurist, membru al Asociației avocaților din Germania și Republica Cehă. A lucrat în calitate de analist al misiunii OSCE din Estonia și a Biroului pentru Instituții Democratice și drepturile Omului al OSCE din Varșovia. A participat la numeroase misiuni de observare a alegerilor din Europa Centrală și de Est. Este licențiat în drept al universității Tübingen din Germania. Și-a făcut doctoratul în drept la Universitatea Viadrina din Frankfurt (Oder), Germania.

ALEXANDER T. KNAPP, colaborator superior în cadrul IFES. Mai bine de 10 ani este specializat în domeniul dezvoltării proceselor democratice din Europa Centrală și de Est, precum și în domeniul proceselor de tranziție din țările postconflictuale. Suplimentar la obligațiunile din cadrul IFES, participă în calitate de consultant în cadrul programelor ONU și OSCE. Este licențiat al Universității americane din Washington, DC în domeniul analizei și soluționării conflictelor, licențiat al Universității de Drept din Vienna în domeniul dreptului internațional, precum și licențiat al Universității din Alabama în domeniul Administrației publice.

ANGELA ȘÎRBU, director executiv al Centrului Independent de Jurnalism (CIJ) din Chișinău, Republica Moldova. Începând cu 2002 este coordonatorul din partea Republicii Moldova a grupului de lucru din cadrul programului “Media Task Force” al Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. În 2002 a studiat “Dezvoltarea Organizațională și Managementul ONG” în cadrul programului “Danida Fellowship” desfășurat sub auspiciile Ministerului Afacerilor Externe al Regatului Danemarcei.

DR. DAPHNE SKILLEN este expert în domeniul dezvoltării mass-media. Activitatea din regiune și-a concentrate-o în spațiul fostei Uniuni Sovietice, în special în Rusia unde a lucrat timp de 10 ani în cadrul unor organizații internaționale precum IFES, Fundația Guvernului britanic Know How Fund.

Este specializată în domeniul comportamentului mass-media în alegeri, începând cu 1993 a condus programe media, practic, în toate alegerile generale din Rusia. În 1999 i-a fost decernată medalia pentru cauza jurnalismului din Rusia de către Uniunea Jurnaliștilor din Rusia. În ultimii doi ani a lucrat în calitate de consultant media în Asia de Sud-Est: pentru IFES în Indonezia și pentru PNUD în Cambodia, acordând asistență comisiilor electorale și conducând în alegerile parlamentare din 2003 un program special de știri electorale la televiziunea de stat a Combodiei. A fost jurnalist la BBC și alte instituții mass-media. A elaborat studii și a publicat articole referitoare la rolul mass-media în alegeri.

ANEXA B: LISTA ÎNTÎLNIRILOR

Instituții de Stat și Agenții

Parlamentul Republicii Moldova, Direcția Juridică
Comisia Electorală Centrală
Curtea Supremă de Justiție
Consiliul Coordonator al Audiovizualului

Fracțiuni parlamentare

Fracțiunea Partidului Popular Creștin Democrat
Fracțiunea Alianța Social-Democrată

Organizații neguvernamentale

Asociația Presei Electronice APEL
Asociația pentru Democrație Participativă
Coaliția Civică a ONG-urilor
Institutul de Politici Publice
Fundația Soros-Moldova
Comitetul Helsinki din Moldova

Organizații Internaționale și Agenții Guvernamentale

Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID)
Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)
Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP)
Reprezentantul Secretarului General al Consiliului Europei la Chișinău